

אסופת מאמרי הלכה
ולקחי חינוך ומוסר

בענייני

'בין הזמנים'

שלהי דקייטא התשע"ט

אסופת מאמרי הלכה ולקחי חינוך ומוסר

בענייני

בין הזמנים

מאת

הרב הגאון

רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א

מח"ס שלהי דקייטא ושא"ס, מראשי ישיבת משאת המלך – אלעד

יו"ל ע"י קרן התורה רמות א' ירושת"ו

בפתח

למדנו בתורתנו הקדושה, במכת ערוב, כי "ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר עליה". מדוע צריכים החיות את אדמתם? מה חסר להם באדמת מצרים?

הגמרא (בסוטה מו, ב) מלמדת אותנו שכאשר דובים אמורים לנשוך, להרוג ולהרגיש כמו חיית פרא טבעית, עליהם לחוש במקום הטבעי שלהם, ביער העבות גדוש העצים. ברגע שיחסר היער לדוב, כשלא יחוש במקומו שלו, בו יכול לנוס ולהתחבא כלבבו, מיד כבר איננו דוב.

לכן הביא הקב"ה את האדמה יחד עם החיות. בכדי שהחיות יחשו ויפעלו במצרים כבתוך שלהם, עליהם להגיע יחד עם ביתם, עם האדמה אשר עליה. לכן, כך מסביר מרן המהרי"ל דיסקין זצוק"ל, הוצרך הקב"ה, כביכול, להביא את הערוב יחד עם האדמה אשר הם עליה. כל חיה הגיעה עם חלקת האלוקים הקטנה שלה, כדי שירגישו "בבית" ויפעלו, בכל כוחם, כחיות טרף נושכות ומאיימות.

הגה"צ רבי חיים וואלקין שליט"א, מנהלה הרוחני של ישיבת "עטרת ישראל", אומר לנו כי אם דב אינו יכול לחיות באופן טבעי ללא יער, אם דב מאבד מיד את האינסטינקטים החייתיים שלו ללא יער, כל שכן שבן ישיבה אינו יכול לחיות ללא "היער" שלו, בלא ביתו, ללא משכן הישיבה הקדושה, ללא בית המדרש. קשה, קשה לו לבן התורה ללא מקור חיותו, דף הגמרא, הסביבה המאד-טבעית שלו. הבית, למרות שהוא בית יהודי חם ונפלא, אינו מספיק "יער" של בן תורה. אם כן, מה יעשה לו בן הישיבה כעת, כשהוא בבית, כל 'בין הזמנים'?

---שמעת, יקירי, על הצב?

הצב נושא-סוחב את ביתו הפרטי לכל מקום. גם כשהוא ברחוב, בחוף הים, גם במדשאות "פארק הלאומי", וגם באמצע נסיעה לצפון, נושא עימו הצב את ביתו. חסר לך, יקירי, בית חם של "שטייגען ו'מסילת ישרים'?? סגור את עיניך, זקוף את קומתך בנכבדות של בן-תורה וטול את ביתך עימך, לכל מקום.

בן ישיבה! אתה נכבד ומרומם פי אלף אלפי אלפים מכל דבר אחר בעולם. אתה אינך מתעסק ברפש החיצוני של העולם. רחיים ועול אינם בצווארך, בינתיים, ואין לך דאגות של פרנסה וממון. בן תורה הינך, וככזה עליך לייצג את תורתנו נאמנה, בכל פינה, בכל פינה חיצונית, ובעיקר- בכל פינה פנימית בנשמתך.

ראינו לנכון להאיר את ימי 'בין הזמנים' שלך עם לקחי תורה ודעת, הגיונות מוסר ודברי חיזוק, בצירוף ענייני הלכה מעשיים ופסקי תורה מגדולי הדורות, כדי שגם בלכתך בדרך תמשיך לחוש כבן תורה, נסיך הכתר.

קובץ הלכות והליכות זה נכתב על ידי הרב הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, מחבר הספר ההלכתי הנודע 'שלהי דקייטא' בענייני קיץ, קייט ונופש, ומחברם של ספרי הלכה נוספים, כאשר בקובץ זה הובאו פניני הלכה וחקרי תורה מגדולי ישראל שליט"א, מפיהם ומפי כתבם, ואנו מודים בזאת מקרב לב להגהמ"ח שליט"א על שנהג בנו טובת עין והקדיש זמנו כדי לזכות את הרבים, כדי שכולנו נזכה להתרומם ולהתעלות, לצעוד בדרכי ההלכה, גם ביציאתנו מבעד ליער הטבעי שלנו, כתלי בית המדרש.

ויהי נועם ה' עלינו, שנזכה לשמור ולעשות ולקיים, מתוך שמחה ורוממות.

"מחוקי הטבע- להתעייף"

האדם אינו מלאך. קשה להיות קשוב, עמקן, חושב ודרוך כל הזמן. לחץ החיים נותן את אותותיו וצריך לנוח ולאגור כוחות ולא לזלזל בעניין. "מכתבך הגיעני"- כותב מרן החזון איש זצוק"ל- "דע לך יקירי שאין כאן לא חטא ולא אשמה, רק מחוקי הטבע להתעייף. ואין ראוי לזלזל בחוקי הטבע, כי מה שאנו קוראים "טבע", המכוון בזה רצון היותר מתמיד של המהוה כל ההיות יתברך" - ומה עושים במקרה כזה?, כותב לו החזו"א: "לכן חובתך להפסיק את לימודך לגמרי על משך שתי שבועות, ותרבה בכלכלה ומזון מבריא ולהוסיף על השינה והטיול ועוד מעניני הבטלה"...

רבינו מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל כותב במכתב שתכליתם של ימי "בין הזמנים" הם "לנוח ולצבור כח לקראת התחזקות יתר בעמלה של תורה". מרן הגר"י קמינצקי זצוק"ל הסביר שהאדם צריך להכיר בעובדה ש"בין הזמנים" אינו המשך של ה"זמן" הקודם בישיבה, למרות שיתכן ואדם מסוגל להמשיך ללמוד במהלך "בין הזמנים" באופן דומה לחלוטין ללימודו בישיבה, יגיע יום פריעת החוב ובשלב כלשהו במחצית ה"זמן" הבא יתחוויר לו ללומד שהוא מתקשה לעמוד במתכונת הלימודים הרצויה. הגר"י קמינצקי הסביר את הנקודה במשל לספר תורה, שאם חסר בו אחד הרווחים המבדילים בין פרשה לפרשה, ספר התורה נפסל. הוא הסביר שכשם שבחלוקת ספר התורה דרושה הפסקה, כך דרושות להן הפוגות במהלך שנת הלימודים, וגם הפסקה זאת כשהיא נעשית לשם שמים וכדי לאגור כוחות ללימוד התורה, קדושה וטהורה היא.

את "בין הזמנים" צריך לנצל לשתי מטרות חשובות, הסביר מרן הגר"י קמינצקי זצ"ל, האחד למנוחה והשני לעצמאות רוחנית. במשך זמני הישיבה נמצא הלומד במסגרת ותוכנית לימוד קבועה, אך ב"בין הזמנים" בונה הבחור לעצמו את מערכתיו הרוחניות, בלימוד, בקביעת עיתים מסודרים לתורה, בשמירה על זמני התפילות בהפקדה על "בין אדם לחבירו" בבית פנימה, כיבוד הורים, ועוד מגוון רחב של נושאים בעבודת ה', כמו שמירת העיניים ועוד. ימים אלו מסייעים גם לעיצוב פרטי של הרוחניות והלומד צריך לעבוד על עצמו כעת, בלי לחץ חברתי ולא נוכחות המשגיח או ה'שמירת סדרים', ולבנות את עולמו.

המשגיח הגר"ח פרידלנדר זצ"ל כותב במכתביו: "בין הזמנים הוא זמן להינפש, ופירוש הדבר שלא לומדים כל היום אלא רק כמה שעות ביום. אבל הפירוש של "בין הזמנים" הוא כלל לא הפקרות השליטה על עצמו. אדרבה, דווקא ב"בין הזמנים" צריכים להשגיח על השליטה על עצמו ועל סדר קפדני".

כידוע, החשיב מרן החזון איש זצוק"ל את השהות בים כדבר המסייע למנוחת הגוף והנפש והמליץ להרבה בני תורה שהיו זקוקים לכך, לנסוע מעט לחוף הים. ומספר הגאון הגדול רבי יעקב אדלשטיין שליט"א: "פעם באתי אל החזון איש ואמרתי לו שקשה לי כעת להתרכז בלימוד. הייתי לומד עם ראש הישיבה הגר"ש רוזובסקי זצ"ל עד שעת לילה מאוחרת והייתי מגיע לתפילות בישיבה. נחלשתי מאד, ראשי היה כבד עלי והתקשתי להתרכז בלימוד. אמר לי החזון"א: "צריך לנסוע כל יום לים. בשעה שש בבוקר אין אף אחד בים, אין פריצות, אז תיסע לים". אמרתי לו: "אם אסע, לא אספיק לחזור לישיבה לתפילת שחרית בשעה שבע".

ענה לי החזון איש: "אם אתה עושה דבר שהוא חובתך – תתפלל ביחידות או אל תתפלל בכלל, שהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה". והוסיף החזון"א ואמר: "בשביל הבריאות מספיק לשהות במים עשר דקות ושאר הזמן זה סתם תענוגות בעלמא. תיכנס למים כל הגוף עד הצוואר והראש יהיה מחוץ למים, במשך עשר דקות וזהו"..." והוסיף החזון"א ואמר: "מותר לך לנסוע לים גם בתשעת הימים, כי אין זו רחיצת תענוג למי שצריך. להתרחץ לא בים – אסור, אבל בים זה יותר קל, כי עושים זאת בשביל הבריאות"..."

בספרי רבותינו ראינו חשיבות לטיול לצורך מנוחת הנפש. הגרש"צ דוכאן ז"ל בפירושו הנודע למסכת אבות, "מגן אבות", כותב כך: "וכשמוצא גופו חלוש מהלימוד ויצטרך לטייל מעט בשווקים וברחובות, יכוין בזה כדי להרחיב ליבו לשוב לתלמודו, וכמו שאמרו רז"ל "כי היו רבנן חלישי מגרסייהו, הוו אמרי מילתא דבדיחותא". בספר "אבי הישיבות" מסופר שרופאיו של הגר"א מוילנא זי"ע הורו לו כי לשם שמירת גופו ובריאותו, עליו לטייל מידי פעם בעגלה, וכך עשה הגר"א. כל גדולי התורה והחסידות נסעו למעיינות ועיירות הנופש והמרפא. מרן ה"חפץ חיים" זצ"ל נסע גם הוא להבראה בימי "בין הזמנים" ובשנותיו האחרונות שהה החפץ חיים בעיירה גריובה שבגבול ליטא או בכפר דוגלישוק.

המשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצ"ל הביע את צערו על כך שהיום נוהגים המטיילים לצלם את הנוף המרהיב המשתקף לעיניהם, במקום להביט ולהסתכל על נפלאות הבריאה. "במקום לעמוד ולהסתכל על הנוף ולהתפעל מנפלאות הקב"ה בעולמו המרהיב, מפנים את הגב לנוף ומצטלמים במצלמה"..." הצטער הגר"ש וולבה זצ"ל (כמובא בס' שלהי דקייטא).

יהודי צריך לעבוד את בוראו תמיד. אם רצון ה' הוא שילמד כעת, עליו ללמוד. אם רצון ה' שיעסוק בצרכי מצוה, יאסוף צעצועים מהרצפה או יוריד את פח האשפה, הרי שכך עליו לעשות. ואם רצון ה' הוא שכעת ינוח, יאגור

כוחות ואולי גם יסע לים או לבריכה, לטיול או לקברי צדיקים, אם כן זוהי עבודת ה', ויש לקחתה ברצינות ובאחריות, ככל חלק מחלקי עבודת ה'. והנה לנו, הגר"ש וולבה מחכים אותנו בכך שגם להביט בנוף הוא חלק מעבודת ה'...

&&&&&&&

האם ישנה מצוה לטייל בארץ ישראל?

"בין הזמנים" הגיע וקווי ה' מחליפים כח. עוסקים בתורה, נחים קמעה וגם מטיילים עם הילדים, מחליפים אויר ואוירה. אנו, כבני תורה, רוצים להעמיק בכל דבר ולדעת האם ישנו ענין תורתי-הלכתי כל שהוא לטייל ברחבי ארץ הקודש, להכירה ולתהות אחר נופיה ואתריה.

העולם נוהג "לצטט" בענין ש"כל המהלך ארבע אמות חדשות בארץ ישראל, הרי הוא בן עולם הבא", ולכן ישנם "המהדרים" בהליכה של עוד ועוד ארבע אמות חדשות ולא מוכרות בארצנו. אך לא, שמעתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין מאמר חז"ל כזה.

בגמרא בכתובות (קיא, א) נאמר ש"כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל, מובטח לו שהוא בן עולם הבא", ולפיכך המצוה והענין הוא ללכת כל ארבע אמות בארצנו, גם מבית הכנסת הביתה, אל בית המדרש, הכולל או המרכז המסחרי, וזה למרות שצעדנו באותם המקומות אין ספור פעמים. מלבד זאת, משמעות דברי הרמב"ם (מלכים ה, יא), כפי שביאר הפאת השולחן (פ"א ס"ב בב"י סק"ב, וכ"ה במהרי"ט יו"ד כח, ועי' מנוחת אמת פ"ז ושלהי דקייטא ס"כ), הוא שלא רק הדר בארץ ישראל נחשב לבן מעלה, אלא גם מי שלא גר בא"י ורק הולך בה ארבע אמות, כבר זוכה הוא להיות מבני העולם הבא, אך אין ראייה שהמתגורר בארץ ישראל צריך ללכת בה עוד ועוד ארבע אמות.

ואמנם מסופר על הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שהלך בכל יום עוד ארבע אמות שלא הלך בהם מעולם, פעם לצד מזרח, עד שהרחיק וחזר והלך לצד מערב. גם הגרב"צ ידלר זצ"ל מספר בספרו 'בטוב ירושלים' כך: "אוהב ישראל וארץ ישראל בכל מאודו היה הגרי"ח זוננפלד, והוא לקח חלק פעיל בנסיעת הרבנים שסידרתי בשנת תרע"ד להתעוררות תשובה במושבים ובקיבוצים. זכרני שבעת נסיעת הרבנים היה יורד מזמן לזמן מהעגלה והולך רגלי,

בעוד ששאר הרבנים המשיכו לנסוע, ונימוקו עימו, שהליכה ברגליו על אדמת הקודש חביבה עליו". הרי לנו שהגרי"ח זצ"ל החשיב את ההליכה בארה"ק כחיוב מצוה.

ראש גולת בבל ה'בן איש חי' (בשו"ת תורה לשמה סתי"ח) נשאל האם ישנו ענין ללכת למרחקים כדי לאכול מפירות ארץ ישראל. הוא משיב שמדברי הגמרא בעירובין "מפורש שהיו הולכים רבי יוחנן וסיעת מרחמוהי, מאה רבנן, ממקום למקום, כדי לאכול פירות מתוקים וטובים, וכל הליכתם בשביל זה. ובודאי הם היו מכוונים בזה בשביל חיוב ארץ ישראל לאכול מפירות המתוקים וחשובים שלה וכוונתם לשם שמים. והנה ודאי כולם היו חסידים וקדושים. נמצא שהוא משנת חסידים ואין בזה פקפוק. ולכן מאחר שגם אתה השואל כוונתך לשם שמים, בשביל חיוב ארץ ישראל ולהודות לה' על הארץ ופירותיה הטובים, לך אכול בשמחה, והכל הולך אחר כונת הלב". (וראו במג"א רמח, טו ומשנ"ב שם סקכ"ח, שישנה מצוה ללכת ולטייל בארץ ישראל, למרות שישוב לאחר הליכתו לחו"ל). ויש להוסיף (עי' שלהי דקייטא ס"כ. וכ"כ בס' מנוחת אמת, שם) שהרי כתב הריטב"א (גיטין ב, א) שמלבד קדושת א"י וישוב א"י, ישנו דין חביבות א"י, וכפי שמצינו (כתובות קיא) שהתנאים והאמוראים נישקו את אדמת ואבני ארץ ישראל, ואם כן היוצאים ביומי דפגרי לפוש ולאגור כוחות ומתמוגגים לשם שמים על חביבות ארץ הקודש, ארץ חמדה טובה ורחבה, יש בכך מעלה.

כוונה לשם מצוה בטיול בארץ ישראל

לעיל עסקנו בשאלה האם ישנו ענין ומעלה לטייל בארץ ישראל ולצעוד עוד ועוד באמותיה, משעוליה ודרכיה. כאמור, ישנם דעות (כדעת הבן איש חי זצ"ל ועוד), הסבורים שישנה מעלה לטייל ולתור בארץ הקודש, ואולם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב להשואלים שלא שמענו מצוה ומנהג טוב לטייל בארץ ישראל.

ושאלתי את מרן שליט"א האם כשהיהודי בכל מקרה מטייל כעת, לצורך בריאות גופו ונפשו, האם ישנה מעלה שיכוין במהלך טיולו בארץ ישראל לשם חביבות ארץ ישראל והודאה להקב"ה בראיית פלאי ארץ חמדה ורחבה.

השיב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתב שאין ענין וצורך לכוין כך, כי צריך לכוין לשם מצות ישוב ארץ ישראל בכניסתו לארץ או בתחילת עומדו על דעתו ויודע שנמצא בארץ הקודש, ואין ענין לכוין לשם מצוה זו בכל הליכה או סיור באתריה, עריה והריה.

התבוננות בפלאי הבריאה

מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ה קע"ג) מחשיב, לגבי טיול בסביבות ארץ ישראל, כצורך "לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ב"ה". ואכן, כשיוצאים עם הילדים לסייר ולטייל, עלינו להתבונן בפלאי הבריאה ולהיזכר בדברי הרמב"ם (יסוה"ת ב, ב), הכותב: "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאוה גדולה לידע השם הגדול". וידוע שבעל ה'לקט יושר' העיד על רבו, רבינו בעל 'תרומת הדשן', שהלך בשבת כברת ארץ, כדי לראות זוג אריות שהובאו לעירו. גם הגאון החיד"א (בס' מדבר קדמות ובס' מעגל טוב) מתאר כך את ביקורו בגן החיות בלונדון: "ואני הצעיר ראיתי במגדל לונדריס בלונדון חיות משונות מבהילות ותקיפות כמעט יותר מאריות וקשורות במשא כבלי ברזל, ושם ראיתי נשר יפה מאד ואמרו שהיה לו מאה שנה וכך כתוב בספריהם. גם ראיתי חתול שנולד מלביאה וחתול, והוא צורת חתול יפה מאד, אך יש לו גבורת האריה, והוא קשור בכמה כבלי ברזל במקום חושך וערפל חתולתו, ועוד שם כמה מיני חיות מאמריקה".

הרי לנו שגדולי תורה ראו לנכון לטרוח ולראות את פלאי הבריאה, זאת מלבד הענין לברך על מקומות שכאלו את הברכות הנצרכות להם, כמו "עושה מעשה בראשית" או ברכת "משנה הבריות",

ובודאי שצריך שכל מעשינו, גם מעשי הרפיית ורפואת גופינו ונפשינו, יהיו לשם יוצרנו ברוך הוא, ושנזכה לאגור כוחות, כדי להגיע בראש צלול ובלב רגש אל עבודת האלול הקרבה.

&&&&&&&

יום ובריכה לפי ההלכה

הים מועיל לבריאות: סיפר מרן הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל: "נכנסתי לרבנו החזון איש ואמרתי לו שקשה לי כעת להתרכז בלימוד. הייתי לומד עם ראש הישיבה הגר"ש רוזובסקי זצ"ל עד שעת לילה מאוחרת והייתי מגיע לתפילות בישיבה. נחלשתי מאד, ראשי היה כבד עלי והתקשתי להתרכז בלימוד. אמר לי החזון"א: "צריך לנסוע כל יום לים. בשעה שש בבוקר אין אף אחד בים, אין פריצות, אז תיסע לים של תל-אביב".

והוסיף החזו"א ואמר: "בשביל הבריאות מספיק לשהות במים עשר דקות ושאר הזמן זה סתם תענוגות בעלמא. תיכנס למים כל הגוף עד הצוואר והראש יהיה מחוץ למים, במשך עשר דקות וזהו" ... והוסיף החזו"א ואמר: "מותר לך, באופן אישי, לנסוע לים גם בתשעת הימים, כי אין זו רחיצת תענוג למי שצריך. להתרחץ לא בים – אסור, אבל בים זה יותר קל, כי עושים זאת בשביל הבריאות" ...

ברכה על ראיית הים: הרואה את הים התיכון, הנוהגים כהשו"ע מברכים ברכת "עושה את הים הגדול" ולהמג"א מברך "שעשה את הים הגדול". לדעת פוסקים רבים (ובניהם רע"ב ופרישה ומג"א והגר"א) מברכים על ים התיכון "עושה מעשה בראשית". וכך דעת הערוה"ש, החזו"א, מרן הגרשז"א ועוד רבים. ה"מנחת יצחק" (ח"א ק"י) מפשר בין הדעות ומציע שנברך "עושה מעשה בראשית" ונזכיר מיד גם "עושה את הים הגדול".

נטילת ידים על הלחם: הנמצא בים ורוצה ליטול ידים, עליו לטבלם, אך לא ליטול בהם את ידיו, שהרי המים אינם ראויים לשתיית כלב. אך במים מתוקים (כמעיינות ומימי הכנרת) אפשר ליטול ידים.

על טבילת ידים מברך "על נטילת ידים" להשו"ע, ואילו להרמ"א מברך "על טבילת ידים" או על "שטיפת ידים", והסכמת המשנ"ב שרק כשטובל ידים במי ים ובמים פסולים, יברך "על טבילת", (והחזו"א תמה על הכרעת המשנ"ב בענין, וכך סברו עוד פוסקים, שגם בטבילה במי ים מברכים "על נטילת ידים"). אך בטבילה במים מתוקים מברכים "על נטילת ידים" (שו"ע ונו"כ ק"ס, יד).

המשנה ברורה פסק שאין צורך לנגב ידים לאחר טבילתם, אלא אם כן נפשו קצה בהם. והחזו"א כתב: "ראוי לנו להחמיר בניגוב אף בטבל ידיו", וכ"כ הכף החיים.

טבילה בים: רבים וטובים מנצלים את שהייתם בים והם טובלים בים לתוספת טהרה ולקדושה. והשאלה היא: האם ניתן לטבול בבגד ים?

הש"ך (יו"ד קצ"ח סקנ"ו) כתב בשם הרמב"ן שדברי הגמרא בביצה (יח, א) שטבילה עם הבגדים מועילה, זהו רק בבגדים רחבים ורפויים. אך כשהבגד קצר ודבוק לגוף, אי אפשר לטבול בהם. לכן הציע הגר"צ פלמן זצ"ל שניתן לפתוח מעט את מקום ההידוק של בגד הים (בגומי ובשרוך שלמעלה) תחילה במקום המהודק, כדי שיכנסו מי הים לתוכו, ומועיל גם אם בזמן הטבילה המקום מהודק. והוא לפי דברי הט"ז (שם סקכ"ז) בדעת הרמב"ם והרמב"ן שגם האוחז בחבירו בכח בשעת הטבילה, אזי אם הדיח ידיו

תחילה במי המקוה, אינו חוצץ. וא"כ אפשר שהוא הדין כאן, ולפחות לטבילה לכבוד שבת ולענינים שאינם חיוב, וצ"ע למעשה.

משחת שיזוף עם הכשר? יש להיזהר שמשחות השיזוף יהיו כשרות מחששות שונים. זאת לאור דברי הביאור הלכה (שכו, י) שדעת הרבה מגדולי הפוסקים לאסור שימוש בסבון העשוי מחלב, כי 'סיכה כשתיה', ולפחות אסור מדרבנן. אך כתב הוא שמנהג העולם להקל בזה ורק המדקדקים נזהרים. אמנם לדעת החזו"א (דמאי ר"ס ט"ו) טבל שנפסל מאכילת אדם, בטל ממנו שם טבל, למרות שראוי לסיכה ולבהמה. ולפיכך שמן טבל שהניחוהו בסבון אינו אסור בשימוש, שאין איסור הנאה של כילוי ולא חומרת סיכה כשתיה, אלא בראויין למצותן, עכ"ד. ואמנם, כאשר ודאי ידוע שבמשחת השיזוף ישנו פרי מפירות ערלה, המשחה אסורה בשימוש.

נטילת ידים על נגיעה בגוף רחוץ: כשנגע בגופו, הרחוץ ממי הים ואין בו מילמולי זיעה, באמצע אכילתו, להכף החיים אינו צריך נטילה כיון שגופו נקי. אך דעת מרן רבינו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דלא פלוג רבנן וכל שנוגע במקומות המכוסים שהדרך להיות בהם מלמולי זיעה צריך נטילה, אף שעתה אין בהם זיעה. וכן שמעתי ממו"ר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

הילד הקטן נשאר בבית: יש הסבורים שילדים מבני-3 ומעלה לא ילכו עם אמותיהן ואחיותיהן לים, וגם ילדות קטנות מגיל-3 ומעלה לא ילכו עם אבותיהם לים או לבריכה. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א קלו) כותב ש"לא קיבלנו לזה גיל מסוים". ומרן החזו"א זצ"ל אמר שאין לקחת בנים, ואפילו קטנטנים ממש, לחוף של בנות, מפני שהדבר משאיר רושם רוחני לא טוב על נשמתם הרכה והדבר יכול להיות חקוק בזכרונם, גם שנים רבות לאחר מכן.

תפילת מנחה קודם רחצה בים: כתב השו"ע (או"ח פט, ג): אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת שמונה עשרה. וכתב המשנ"ב שגם אין לעשות כן כשהגיע זמן מנחה ומעריב, ואפילו כשיגיע למקום בו יוכל להתפלל עם הציבור בזמנו, אסור. מפני שהליכה בדרך היא כעוסק בצרכיו. ולפי זה לא מובן כיצד נוסעים לים קודם שמתפללים מנחה. ובספר הליכות שלמה מובא ממרן הגרש"ז אורבך זצוק"ל שאנו מקילים לרחוץ כשהגיע כבר זמן מנחה, מפני שדיני הקדימה נאמרו רק כשרוצה להתפלל. אך כשאנו רוצה להתפלל כעת, יתכן שמותר לצאת ולנסוע לים וכדומה, גם לפני תפילתו. וממו"ר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שמעתי שבודאי שמותר לצאת מבני ברק לירושלים כדי להתפלל מנחה בכותל המערבי. ובשו"ת אור לציון כתב שכשמשך זמן הנסיעה ועיסוקיה היא פחות משעה וחומש, מותר לצאת לדרך קודם התפילה.

תפילה ליד חוף הים: הולכי דרכים יכולים להתפלל במקום פרוץ (שו"ע צ, ה), ועדיף להתפלל במקום מוקף מחיצות. אך בשעת התפילה ליד חוף הים עלינו להתלבש בבגדים נקיים ומכובדים וגם ללבוש גרביים ולחבוש כובע, כפי הרגילות בכל תפילה ותפילה. ולא ראוי כמובן לעטוף את הראש במגבת, כיוון שאף אדם נורמלי לא היה עומד כך לפני מלך בשר ודם... (ראו שו"ע צח, ד ומשנ"ב ובנו"כ).

להתפלל מנחה- מוקדם: צריך זהירות מיוחדת להתפלל תפילת מנחה לפני הנסיעה לים, כדי לא להיכנס לספיקות של תפילת מנחה עם שקיעת החמה ובמקום ובמניין לא מכובד, בו קשה לכוון. הנמצא בים ואין לו מניין, עליו ללכת להתפלל בציבור ולטרוח על כך עד מרחק הליכה של 18 דקות, כפי שנפסק בשולחן ערוך (סי' צ' ובמשנ"ב). וכתב ה"ביאור הלכה" (סימן קס"ב) שכשיכול לנסוע לתפילה במניין, מחשיבים את ה- 18 דקות לזמן של נסיעה ולא של הליכה.

&&&&&&&

עניני צילום במצלמה

לפני מספר שנים סיפר לי ידידי הטוב הגאון רבי ישראל מאיר טבצ'ניק שליט"א, (בנו של הגאון רבי עמוס שליט"א, שהיה ממקורביו הגדולים של מרן הסטייפלר זצ"ל), סיפור מופלא: "בפורים אחד, לפני שנים, הרהיב אחד עוז, ניגש אל הגר"ח קניבסקי שליט"א, נתן לו תמונה של ר' חיים עצמו ושאל האם הרב יודע מי זה..."

ר' חיים הביט ממושכות בתמונה ואמר: "זה אבא"..."

"לא", השיבו לו. ר' חיים הסתכל ממושכות בתמונה, בתמונתו שלו עצמו, ואמר: "אני לא יודע מי זה"..."

*****

כולנו ראינו בסוכות רבות את ציורו הנודע של ה'חכם צבי'. ציור זה הוא ציור אמיתי לחלוטין, כפי שמעיד בנו, היעב"ץ זצ"ל, בתוך "תשובה" הלכתית שכתב על צילום וציור דמויות אנשים. מה הנושא, שלשמו נדרש היעב"ץ?

רבבות תמונות צולמו ויצולמו ב'בין הזמנים' הנוכחי, בעיר ובכפר, במושב ובהר, ליד הנחל ובתצפית. מהי עמדת תורתנו הקדושה על הצילום במצלמה?

נפסק בשולחן ערוך (יו"ד קמא, ד) ש"אסור לצייר צורת אדם לבדו, אפילו הוא לנוי. במה דברים אמורים, בבולטת. אבל בשוקעת, כאותם שאורגים בבגד ושמציירים בכותל בסמנין, מותר לעשותם. וצורת חמה ולבנה וכוכבים, אסור בין בולטות בין שוקעות" והפוסקים דנו בהרחבה בדין צילום תמונות.

איתא בגמרא (עבודה זרה מ"ג ע"ב): "לא תעשון וכו' תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם". כלומר, שניתן ליצור ולצייר פרצופים, חוץ מפרצופו של אדם. הרמב"ם פסק ש"אסור לעשות פסל וכל תמונה לעבודה זרה, וכן אסור לצייר לנוי צורת אדם, והוא שתהיה הצורה בולטת. אבל אם היתה הצורה שוקעת או צורה של סממנים, כגון צורות שעל גבי לוחות וטבלאות או צורות הנרקמות באריג מותרות". ודעת הראב"ד בהשגותיו שאסור לעשות גם צורת אדם גם כשאינה בולטת אלא נראית שווה בשווה, ורק צורה שנקראת ואינה בולטת בכלל, כמו בציורים בספרי ילדים, מותרת. וכן בריטב"א ע"ז שם כ' להחמיר בצורת אדם הנעשית בדיו וסממנים, שהרי היא כצורה בולטת. וכן פסק הט"ז (יו"ד קמ"א סקי"ב). אולם השולחן ערוך פסק להתיר כדעת הרמב"ם. כך שניתן לצייר או לצלם דמות אדם בתמונה, שהרי תמונה וציור אינן בולטות על הדף, ואילו עשיית פסל אדם וכדומה, אסורה, שהרי הדמות בולטת וניכרת.

השאלת יעבץ (ח"א ק"ע) מספר ש"כשנתקבל הר"ר אלעזר ז"ל מבראדי לאב"ד ק"ק אמסטרדם, עמד איש אחד והדפיס מטבע כסף בדמות צורתו והטביע צורתו מראש ועד החזה". הוא מביא שדעת הרא"ש שבראש בלא גוף אין איסור, אך נחלקו על כך הראשונים. כידוע, הפוסקים גם דנו האם מותר לעשות בובות משחק לילדים, אך הנושא רחב ולא כעת המקום להאריך בו. (ובענין כניסה למוזיאון השעווה, בהם מוצגות בובות משעווה, ראו בספרי שלהי דקייטא).

היעב"ץ דן בענין בהרחבה ומספר על ציורו הנודע של אביו, רבנו ה'חכם צבי', הנודע לכל, עד ימינו אנו. היעב"ץ מספר שאביו ה'חכם צבי' הוזמן לקהילת הספרדים בלונדון, והם רצו מזכרת מתמונתו מקלסטר פניו הק' וביקשוהו שיסכים שיציירו את דמותו, אך ה'חכם צבי' סירב. וכך הוא מספר לנו, (בשו"ת שאלת יעבץ ח"א סימן קע), בלשונו המיוחדת: "זכור הוא לטוב החסיד האמיתי אבא מרי רבינו הגדול המקום יהא בעזרו, לעד יעמוד זכרו, ולא ידעך נרו. זה חזיתי ואספרה מעשה שהיה כשנקרא מקהילת קודש ספרדים שבלונדון לבוא אליהם ולהראות בכבודו וביקר תפארת גדולתו, לזכותם במצוה לעשות לו יקר וגדולה מתוך חיבה יתירה נודעת כבוד גדול שמו אצלם, ונכספה כלתה נפשם לראותו, ליהנות מזיו זוהר תמונתו, לחזות בשמחה את פניו, לטעום צוף דבש אמרי נועם ולקבל פני שכינה להאציל

עליהם מברכתו, ועשו לו כבוד גדול לא נשמע דוגמתו. והלכו לקראתו והביאוהו באונית מלכות בשמחה ובששון, בהוד והדר. גדול וקטן שם הוא איש לא נעדר, ישלם להם ה' כפעלם וישיב להם גמולם הטוב עוד כל ימי עולם. והנה מרוב עוצם תשוקתם חשקו להשאיר בידם ציור צלם דמות תבניתו. וחילו פניו בדבר זה על כל אהבה וכבוד יתן להם שאלתם, להניח אצלם דמות דיוקנו מצויר ומשוח בששר, ולא אבה שמוע וישם לאל מילתם, אף אם בציור של צבע רוב הפוסקים ככולם סבורים שאין בו חשש איסור. מה גם בחצי צורה, היינו פרצוף בלבד, אין פוסקים שחוששים במקרה כזה. אף על פי כן לא יכלו לו אנשי שלומו, לפתותו ולהעבירו על דעתו דעת עליון מרוב חסידותו וקדושתו ופרישותו, אכן המבקשים לא נסוגו אחור, בכל זאת ידם נטויה ולא שקטו ולא נחו עד שהשיגו מבוקשם בדרך תחבולה גדולה ע"י אומן בקי נפלא, שפעל ועשה כל ציור פרצוף פניו הנורא ונאור בחריצות וזריזות עצום שלא בפניו, ואור פניו לא נפל ולא חסר מאומה מהשווי כמעט, והיה חסר בו רק נשמת רוח חיים, והציור נחשב יקר הערך מאד למכיריו ויודעיו מלפנים, ונעשו ממנו טופסים והעתקות וגם המה נמכרים ביוקר, תכתב זאת זכרון לדור אחרון"...

ישנם מהפוסקים, (שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סנ"ח ועוד), שסברו שאין לצלם לכתחילה תמונות, בגלל דעות הראשונים האוסרות לצייר ציורים אדם, למרות שלא מדובר בציורי כל הגוף ולמרות שהם תמונות שאינם בולטות. וכתב ש"לזה שומר נפשו ירחק מזה, ובפרט שיש סברא גדולה שיש בזה איסור גמור על פי דין". ה'דברי מלכיאל' כותב ש"אם נצרך לצילום מפני עסקיו ויש לו הפסד לזה, יש להקל ולצלם ע"י נוכרי, ועכ"פ יעשה שלא יראו את הרגליים, כגון שיצולם בהיותו יושב או כשעומד אצל שולחן וכדומה. ובעוונותינו הרבים בעתים הללו נעשה הצילום כהיתר והמחמיר על עצמו נחשב הוא בעיניהם כשוטה, וכמ"ש מי עוור כעבד ה', והרבה גרמו לזה איזה תלמידי חכמים ת"ח שנהגו קלות בעצמם לצייר צורותיהם ולשלחם על פני חוץ וגרמו מכשול גדול... והשוטים מתפארים בצורותיהם וצורות חבריהם וקרוביהם וישאירו זה לזכר לבניהם, וישכחו כי זה יכולים לעשות גם בבעלי חיים להשאיר צורת גופם וכאשר יציירו צורות בהמות וחיות שונות אפשר יותר נאה מצורת אדם בהמי וטוב להם להראות כוחות נפשם, והיינו לעשות איזה דבר מצוה קיימת שבכל עת שיראו את מצוות השי"ת יזכירו את מדותיו הטובות ורוח נדבתו, כי אשר עשה דבר גדול כזה וילמדו צאצאיו ממנו להתרגל כמדות טובות, וכמובא במדרש שאם אין אדם עושה מצוה קיימת לדורות, מה הנאה יש לו. אבל מה בצע שיניח לבניו צורת גופו? וראוי לכל ישראל כשר להתרחק מזה ואף צורות צדיקים ודאי לא ניחא להו לתלות צורותיהם בבתים, ובפרט לפי מה שכתבו המקובלים שנמשך על הצורות רוח טומאה, ולמה לנו לגרום שישרה רוח טומאה על צורת צדיק?!".

בשו"ת לחם רב נשאל בדין כתובה שצייר בה הסופר צורת החתן והכלה, והעלה שלמרות שבדיעבד אין לאסור להשהות הכתובה הזאת, מכל מקום לכתחילה ראוי מאד להיזהר שלא לעשות כן, כיון שהדבר נוגע לאיסור תורה.

אמנם בשו"ת צפנת פענח להגר"י ראז'ין מרוגטשוב זצ"ל האריך, כדרכו בקודש, במראי מקומות לאורך הש"ס ולרוחבו וכתב שמותר לצלם תמונות. גם בשו"ת שלמת חיים נסתפק השואל על אלו המציירים אנשים שלובשים תפילין, כדי להורות את אופן לבישת התפילין, וכתב לו מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שאין בכך חשש. גם ראש גולת בבל, רבנו הבן איש חי זצ"ל בספרו רב ברכות מערכת הצד"י כותב ש"צילום פוטוגרפי, אשר אינה צורה הבולטת כלל, ודאי מותר לעשותו". אך הוא דן "כאשר מניחים את התצלום במין זכוכית המבליטה את התמונה כצורת אדם ממש אף שבחוש המישוש אין כל בליטה אלא כך נראה לאדם מכח המראה", ומסקנתו היא שגם דבר זה מותר, "מכיון שזה המראה הוא חזות שוא ואין בו ממש".

הגר"מ שטרנבוך שליט"א כותב שיש האוסרים לצלם אדם, לאור דעת הרמב"ן האוסר לצייר כל צורות אסורות בין בולטות ובין שוקעות ומובא בט"ז שאין להקל נגד הרמב"ן. והגר"מ שטרנבוך מספר לנו: "ואני הכרתי כמה וכמה צדיקים שהקפידו מאד לא לצלם אותם, שלדבריהם מזיק אבל הרבה גאוני ישראל זצ"ל אף שהחמירו לעצמם כדעת הפוסקים שאפילו בצורה שאין בולטת אסור לעשותה, מכל מקום אם אדם אחר מצלם אותם, לא הקפידו". (הגר"מ שטרנבוך מאריך בענין, וראו במש"כ בדבריו בספרי שלהי דקייטא).

ידוע שהגאון מהר"י אסאד זי"ע הגיע לבקר בבית המלכות, עם משלחת גדולי ישראל, וכשראה את עצמו במראה שהיתה בארמון, בפעם הראשונה בחייו, אמר בהתפעלות: "מלאך הגיע לעזור לנו!! תראו בעצמכם!!"...

המהר"י אסאד, לגודל קדושתו, לא הביט בדמותו שלו עצמו אף פעם, וכשראה את עצמו בראי, היה בטוח שאיש האלוקים הנורא שניבט מולו, הוא מלאך אלוקים...

בספר "הצדיק רבי שלמה", שנכתב על הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל, תלמידו של ה'חפץ חיים', מסופר ש"פעם הראתי לו את תמונתו לראות מה יגיד, ואמר שהאיש המצולם בתמונה נראה אדם חשוב, כי לא ידע שזאת היא תמונה ממנו. וכאשר סיפרו לו שזה הוא עצמו, ביטל מיד את הבחנתו... ושמעתי ממנו כמה פעמים כאשר הזכיר את דעת היערות דבש בענין התמונות שזה אמנם דבר ברור לכולא עלמא ליחן ליתן חשיבות כל שהוא לתמונה והרי זה עבודה זרה ממש שהרי אפילו את תמונתו של משה רבינו אפשר להכניס לבית הכסא... ולתמונה אין כל חשיבות"...

- אפילו את תמונתו של משה רבינו ניתן להכניס לשירותים, ולתמונות אין שום חשיבות!!

להלכה, הסכמת רוב הפוסקים היא שמותר לצלם ולהצטלם מצד ההלכה, אך רבים מזכירים בענין את דברי ה'יערות דבש' (ח"א דרוש ב') שכתב שראוי למנוע מלעשות צורת אדם וכמבואר בזוה"ק, "ואפילו צורת אדם בכותל יש להיזהר, כי אין לך צלם ודמות דלא שריה ביה רוח רעה". ובספר 'דינים והנהגות' מובא בשם מרן החזו"א זי"ע שאין בצילום תמונות אנשים איסור על פי ההלכה, אלא שאנשים בעלי מעלה רואים בזה מעין רוח טומאה. וידוע שמרן הקהילות יעקב זצ"ל הקפיד מאד לבל יצלמוהו ואמר שישנו ענין שלא ישאר מאומה מהאדם לאחר פטירתו, כולל תמונות. וכן בנו מו"ר מרן הגר"ח שליט"א אין דעתו נוחה שמצלמים אותו, מלבד לצרכי צדקה או מצוה. וידוע שאדמורי"ם רבים מתנגדים בכל תוקף שיצלמו אותם, אך בשנים האחרונות, בגלל ריבוי הצלמים וחברות התמונות, המנהג כמעט ונכחד ברוב חצרות האדמורי"ם. ומכל מקום בסוכת מרן ה'קהילות יעקב' זצ"ל היו תלויות תמונות של גדולי ישראל (ס' אורחות רבינו ח"א קפ"ח), וכן בסוכת בנו מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

הנושא רחב ולא באנו בזאת אלא להטעים לב הלומדים. כשרציתי לפרסם מאמר זה ומסרתיו, כדרכי לפני כמעט כל מאמר, לביקורתם של מספר תלמידי חכמים ואנשים חכמים, התנגד אחד מהם לפירסומו וטען שהיום כולם מצלמים ומדוע אני פותח נושא, שהציבור לא יכול לעמוד בו.

תלמיד חכם זה צודק. אי אפשר לגזור על הציבור גזירות שלא ניתן לעמוד בהן, אך בכל זאת, שלפחות נדע לא לעשות עסק כל כך גדול מצילום. אנו משקיעים כל כך הרבה כסף, זמן ואנרגיה בצילום. נכון, אפשר, אבל אין צורך להגזים בדבר.

וראו נא ראו מכתב נפלא, שכתב הסבא מקלם זצוק"ל, המובא בספר 'חכמה ומוסר', המבהיר לנו את עמדתו המוסרית, לפיה צילום הוא סתם "בל תשחית". ה'סבא' כותב לבנו כך: " בני יקירי וכו', שני מכתבין באו לידי במועד. התמונות של בנותיך שיחיו בשלחת, לא ידעתי מה זאת. אדמו"ר ז"ל הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל לא היה חפץ במנהג הזה, וכמדומה שהיה אומר כי ע"פ הזוהר הקדוש אין להביט עליהם. גם אני חוששני על זה שהוא בכלל שיחה נאה, וכמדומה אצלי בלא ספק שההוצאה על זה הוא בבל תשחית ואסור מן התורה". וה'סבא מקלם' כותב כאן רעיון מוסרי נפלא: "ודע בני יקירי כי לא לחנם נתפשט זה בעולם, אלא רק כדי להורות לנו חיוב ההשבה אל הלב, שאם צורה שכבר ידע ומכיר אותה, עם כל זאת כשמביט

על הצורה הזאת יושרש בו השמחה ביותר, מכל שכן בדבר שלא ידע מעולם ולא הכיר מעולם, כמה צריך השבה ללב"...

&&&&&&&

מדוע אין הרי האלפים בארץ ישראל?

אלו שנוסעים לחו"ל לצרכי מצוה או לצרכי בריאות ופרנסה, מספרים על יופיים המפעים של מקומות רבים בארצות העמים. מדוע נפלאות הבריאה ופלאי העולם, ההרים הגבוהים, הנחלים והרי האלפים המושלגים, מצויים דוקא בחוץ לארץ ולא בארץ ישראל?

כך שאלתי את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, והצעתי לפניו כתשובה את הרעיון הבא: חז"ל אומרים: "מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים? כדי שלא יהיו עולי רגלים אומרים: "אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים – דיינו", נמצאת עלייה שלא לשמה. כיוצא בו אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי: מפני מה אין חמי טבריא בירושלים? כדי שלא יהיו עולי רגלים אומרים: "אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא – דיינו", ונמצאת עלייה שלא לשמה", (פסחים ח, ב).

ויתכן שזאת הסיבה שגם ארץ ישראל אינה משופעת בפלאי עולם, כדי שלא יעלו ויגורו בארץ ישראל כדי להנות מיופיה המיוחד, הריה ונופיה, אלא שיעלו ויתיישבו בה רק לשם מצות ישוב ארץ ישראל.

מרן שליט"א הסכים לתשובה זו ואמר שהיא נכונה.

להפסיק באמצע הלימוד באמצע הטיול

מעשה ביהודי טוב שהיה זקוק למנוחה ונסע לטייל ולפוש. במהלך נסיעתו להר או לחוף הים למד תורה מתוך ספר, ומידי פעם הפסיק מלימודו והביט בנוף שמחוץ לחלון האוטובוס. ושאלתי את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א האם מותר לו להפסיק ממשנתו ולומר 'מה נאה אילן זה', והספק בדבר הוא שהרי יתכן שאין זה בגדר 'המפסיק ממשנתו', שהרי אדרבה, מפסיק כעת מטיולו ולא מפסיק ממשנתו, שהרי עיקר נסיעתו הוא לטיול ורק לומד הוא בדרכו לניצול זמנו.

השיב לי מרן שליט"א במכתב: חלילה להפסיק ממשנתו.

שכירות חדר-נופש מגוי

חז"ל אומרים: "ואל תשבו על מטת ארמית". הגמרא (ברכות ח,ב) מספרת שרב פפא הגיע לבית אשה ארמית. הוציאה לו האשה מיטה ואמרה לו "שב". אמר לה: "איני יושב עד שתגביהי את המטה", הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת, שהאשה הנכרית הניחה תחת המיטה, כדי להעליל עליו עלילה שכאילו הוא הרגו. מכאן אמרו חכמים אסור לישוב על מטת ארמית.

איסור זה, לשבת על מיטת נכרית, לא מוזכר ברמב"ם, בטור ובשולחן ערוך, אך הוא נפסק בכמה מספרי ההלכה של הראשונים, כמו הראב"ה והכלבו. לפיכך יש לכאורה לשאול כיצד שומרי התורה בחו"ל שוכרים חדרי אירוח ונופש מהנכרים ואינם חוששים מהאיסור לישוב על מיטה ארמית.

&&&&&&&

סיור ב"גנים התלויים" בחיפה

בחיפה ובעכו ישנם גני פאר, השייכים לכת הבאהית. בחיפה ישנו גן מפואר של בני הכת, הנקרא "הגנים התלויים". הגנים נבחרו ברשימת אתרי המורשת העולמיים של אונסקו, ואנו רוצים לדעת: האם מותר להיכנס ולטייל בגנים אלו?

למדנו במסכת עבודה זרה (טז, ב) "הרחק מעליך זו מינות". והקשו התוספות שהרי מצינו שכמה אמוראים ביקרו בבית אבידן. תירצו התוספות שהיה זה בכדי להתווכח עם עובדי העבודה זרה ולא היה זה מקום מינות של ממש, אלא מקום שנועד לויכוחים בעניני אמונה. הרמב"ם (בפירוש המשניות ע"ז פ"א) כתב שאסור לנו לבקר בבית עבודה זרה ואין לראותו. בהלכותיו כתב הרמב"ם (מאכלות אסורות ספ"א) שהנוצרים הינם עובדי ע"ז וממילא דין כנסייתם כדין בית עבודה זרה לכל דבר, ובברכ"י (קמ"ט ב' בהג"ה) כתב שאסור להכנס לחצר עבודה זרה, אפילו כדי לשוחח עם אחד מהם, (וראו בשולחן ערוך יו"ד ק"נ). והאריכו הפוסקים בגודל איסור חמור זה, של כניסה לכנסיית נוצרים. ומובא בספר חסידים (תל"ה): "מעשה ביהודי שהלך בחצר בית הע"ז ושמע בת קול מכרזת "ואותי השלכת מאחורי גבך" והיה מתענה כל ימיו. (וראו בשו"ת אגרי"מ יו"ד ג' קע"ט אות ו' ובס' שלהי דקייטא סי' כה בהרחבה).

לגבי מסגד המוסלמים כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א, קנג) שמותר להכנס לשם, לאור דברי הגאון רבי אלעזר יצחק זצ"ל בשו"ת חוט המשולש (סי' כח) שמותר מצד הדין לבנות בית תיפלה למוסלמים, מפני שעיקר ההתאספות שם היא לעבודתם, וזה לא נחשב משמשי ע"ז שכתב השו"ע (יו"ד קמג, ב) שאסור לבנות עם העכו"ם כיפה שמעמידים בה ע"ז, משום ששם עבדו עבודה זרה, אך בית תיפלת המוסלמים, המאמינים בבורא העולם, אינו מיועד לעבודה זרה, והו"ד בדרכי תשובה (קמג, ח). ונלמד מדבריו שאם מותר לבנות מסגדי מוסלמים, כל שכן שמותר להיכנס לתוכם. וכתב שכך הסכים עימו מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל. ועי' שו"ת ציץ אליעזר (חי"ד צ"א) שכתב שאסור להיכנס למסגד, עי"ש. ורבנו בעל הקהילות יעקב זצוק"ל חשש אפילו להיכנס לחלקים ממערת המכפלה, המשמשים כיום, לדאבון לב, מסגד מוסלמי. רבנו הסטייפלר זצוק"ל, כמובא ב'אורחות רבנו', אמר שלמרות שמדברי שו"ת חוט המשולש עולה שאין למסגד מוסלמי דין של 'בית עבודה זרה', אך מוטב להתפלל מחוץ למערת המכפלה, במקום שהתפללו בו דורות של יהודים, במדרגות החיצוניות.

ביום היארציט של רבנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל עלה חתנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להתפלל על ציונו ולאחר מכן נסע להתפלל בכותל המערבי ובמערת המכפלה ומרן שליט"א נכנס להתפלל בתוך אולמות המערה. השבוע שאלתי את רבנו שליט"א (באמצעות ידידי, נכדו הרה"ג רבי יעקב קניבסקי שליט"א) לפשר הדבר, ומרן שליט"א השיב: "אבא לא נכנס, כי חשש. אך הוא אמר לי שאני עצמי אכנס להתפלל בפנים" (וראו בגליון דברי שי"ח, ערב תשעה באב התשע"ה).

בחיפה ישנם גנים מרהיבים ביופיים, שהוקמו במשך שנים רבות ובהקמתם הושקעו עשרות מליוני דולרים. הגן משמש כאתר סיור עולמי ורבים, גם מקרב מחנה שלומי אמוני ישראל, מבקרים בו בטעות. בעוד שתושביה החרדיים של חיפה לא נכנסו מעולם לגנים אלו, הרי שדוקא ציבור שמגיע מאזור המרכז, מסייר במקום, מחוסר ידיעה ומשגגה.

הבאהים הם דת, שמקורה באיסלם השיעי, אך הם אינם שייכים כיום לאיסלם. הריכוז הגבוה ביותר של הבהאים נמצא באסיה (3.6 מיליון), אפריקה (1.8 מיליון) ואמריקה הלטינית (900.000). הקהילה הבהאית הגדולה ביותר, על פי הערכות שונות, ממוקמת בהודו ומונה 2.2 מיליון בהאים. הבאה אחריה היא איראן, עם קהילה המונה 350.000 בהאים וארצות הברית, עם 150.000 איש. במדינות אחרות בעולם המספרים משתנים ממדינה למדינה. במשך שנים רבות סברו בחיפה שהבאהים סוגדים בעיקר ליופי ולאסתטיקה, ולכן יהודי חיפה והצפון נמנעו להיכנס

ל'גנים התלויים', כאשר הם חשודים על עבודה זרה בעצם הסגידה לגנים היפים.

אך לא, לאחר נישואי התגוררתי מספר שנים בחיפה ומבירור (בכתב ובעל פה) שערכתי אז עם אנשי כת הבהאים בחיפה, עיקרי אמונתם ודתם היא שיש בורא לעולם והוא ברא לבדו את כל הנבראים, ושמעתי מהם את עיקרי דתם וכו' וכו' ואין בדבריהם עבודה זרה, כי אם דברי הבל. אמנם הבאהים מייחסים חשיבות לפאר והדר, יופי, היגינה ואסתטיקה, אך זהו לא מעיקרי דתם. דברים אלו אומתו על ידי תלמידי חכמים, שעסקו בשעתו בסוגיה זו. אם כי יש לקחת את סיפורי ודברי אנשי הכת בערבון מוגבל, וד"ל.

במרכז הגנים החיפאים ישנו מבנה מפואר והדור, שרבים רואים בו בטעות "מקדש" לאמונתם. אך לא, מדובר במבנה הקבר של מנהיגם ולא "מקדש". (אם כי ישנם מהם שגם מתפללים במקום).

רבני הצפון, שנשאלו פעמים רבות האם ניתן ליהודים לסייר ב'גנים התלויים', חקרו את הנושא והגיעו למסקנה שאין זה מקום עבודה זרה מוצהר. הרבנים שטחו בשעתו את כל הנתונים לפני רבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ורבנו זי"ע הורה שלמרות שמעיקר הדין מותר להיכנס ל"גני הבאהים", מ"מ לא ראוי ליהודי שומר תורה, ובפרט לבני תורה, להיכנס למקומות שכאלה, של בני דת לא לנו. דברים דומים נכתבו גם בשו"ת דבר דוד (ח"א סימן כ) ובס' מנוחת אמת (פ"י כ"ה).

בהזדמנות זו נזכיר שאין להיכנס לכנסיות ומנזרים, שבעבר שימשו כבתי כנסת, כמו בשרידי בית הכנסת 'תפלת השל"ה' בטבריה, שנבנה עליו כנסייה, וגם במקומות שונים בנצרת, גוש חלב ועוד (אם כי בחלק מהמקומות הללו מסוכן כיום להיכנס, בגלל הימצאותם בתוככי אוכלוסיה עוינת).

כשרואים בית כנסת עתיק שנחרב בעבר ונבנה מחדש, כמו בית הכנסת 'תפארת ישראל' ובית כנסת 'החורבה' בירושלים, במירון ובית שאן, בית שערים ובית אלפא, מברכים בלא שם ומלכות "ברוך מציב גבול אלמנה" (שו"ע רכד, יא ומשנ"ב שם).

&&&&&&&

שבת כהלכתה

קווי ה' מחליפים כח וישנם יהודים המתארחים בשבתות 'בין הזמנים' בבתי הארחה ונופש שונים. השהייה במקומות אלו בשבתות, גם אם הם כשרים בתכלית ההידור בכל הנושאים, דורשת תשומת לב וידיעת ההלכה, כמו, למשל, בנושאים הבאים. הדברים לוקטו מספרי ההלכה המקובלים וכמובן שמן הראוי לעיין בשרשי הדברים.

נרות שבת צריך להדליק בחדר בו אנו אוכלים ואנו נהנים מאור הנרות, או בחדרים בהם אנו שוהים וישנים, ואז אנו נהנים מהנרות בכך שאנו יכולים לנוע בחדר ולהתארגן בו, ולא ליפול בחושך ולהיתקל בחפצים שונים. לכן נשים המדליקות נרות שבת בלובי, ב"פינת הדלקת נרות שבת" שבית הארחה הניח, אינן עושות כהלכה.

לכן משפחה השוהה בבית הארחה בשבת ואוכלים את סעודות השבת בחדר האוכל המשותף, המנהג הוא שכל אשה מדליקה נרות בברכה בחדר האוכל המשותף, ועליה להדליק את הנרות בקרבת מקום לשולחן האוכל שלהם ולא תדליקם בפינה מרוחקת (ואולם ישנם היתרים במקרים מסוימים, להדליק נרות גם בפינה מרוחקת בחדר האוכל, ראו בספרי ההלכה). ואולם הטוב ביותר הוא שאשה אחת תדליק נרות בחדר האוכל, ואילו כל הנשים האחרות תדלקנה נרות בחדר בו שוהים בני המשפחה, וצריך שהנרות יהיו גדולים, כאלו שידלקו גם בשעה שנשוב אל החדר ונוכל ליהנות מהם בכך שסייעו הם לנו להתארגן לשינה וכדומה, או שנהנה מהנרות לפני שנמצא לחדר האוכל לסעוד את סעודת השבת. בספר "שבות יצחק" כותב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהטוב ביותר הוא שהנשים תדלקנה נרות בחדר האוכל ללא ברכה ותדלקנה שוב נרות בחדר בו הם שוהים, והפעם עם ברכה, ותכוונה הנשים שהברכה חלה גם על ההדלקה שהדליקו בחדר האוכל, וצריך שאשה אחת תדליק נרות בברכה בחדר האוכל.

ובבתי הארחה בהם לא מרשים להדליק נרות בחדרים והם מאפשרים להדליק נרות רק בלובי, או בפינה מרוחקת בחדר האוכל, בו הנרות אינם משפיעים באורם על מיקומו בסעודה, אזי מכיוון שבהדלקה שכזו לא יוצאים ידי חובת הדלקת נרות שבת וגם הברכה תהיה לבטלה, לכן מציע בשו"ת רבבות אפרים (וכך נהג מרן הגרי"ש קמיניצקי זצ"ל) שבמקרה כזה ידליקו במקום בו מציעים להם להדליק נרות, ויכוונו בברכתן על הדלקת אור הגנרטור שהשאירו בחדר, ממנו ייהנו במהלך ליל השבת.

בבתי הארחה רבים, גם הנחשבים כשרים למהדרין, ישנם הנכשלים באיסורי "אמירה לנכרי", כשהמלצרים הגויים מחללים שבת בעבור האורח, ללא שום היתר הלכתי. העיד בפני ת"ח כיצד ראה יהודי בן תורה ניגש למלצר גוי

ואומר לו שהתה שהוכן לשבת הסתיים. ניגש המלצר הנכרי למיחם המים הרותחים, לקח שקית תה, הניח כוס מתחת המיחם והכין ליהודי כוס תה מהבילה. הכנת כוס תה בשבת בצורה כזאת אסורה מהתורה, והגוי עשה את הפעולה הזאת רק בעבורו, כך שהיהודי עבר על איסור אמירה לנכרי. ההשתמשות במלצרים ועובדים נוכרים בבתי הארחה אסורה בהרבה מאד מקרים, כשהנכרים עושים מלאכות מהתורה בשבת רק בעבורנו, וצריך הרבה זהירות בכל בקשה מהם, הגובלת בחילול שבת.

במקום שדלתות החדר נפתחות בכרטיס מגנטי, אסור כמובן לפותחן על ידי הכרטיס, כיוון שהעברת הכרטיס סוגרת מעגל חשמלי הקורא את הכרטיס ומפעיל את מנגנון פתיחת הדלת. לכן כבר ביום שישי צריך לוודא שהדלת תיפתח על ידי מפתח וכדומה, ואסור לומר לגוי לפתוח את הדלת בעבורנו עם הכרטיס המגנטי, כי יש בדבר "אמירה לנכרי" בדבר שהוא חשש איסור מהתורה, ורק אם הדלת תיפתח לצורך חולה (אף שאין בו סכנה) או תינוק וילד קטן שצריך להכניסם לחדר, מותר לומר לגוי לפתוח את הדלת (וראו פרטים נוספים בעניין בספר "אורחות שבת" פכ"ו מ"ח). אם וכאשר שכחו לדאוג לעניין ונותרו בחדר שאי אפשר לסוגרו בלי כרטיס מגנטי, צריך להישאר בחדר כל השבת ולא לצאת ממנו (ספר אורחות שבת, שם).

ישנם מקומות שתאורת החדר ומיזוג האוויר מופעלים על ידי חיישן המזהה את כניסת האדם לחדר ויש בכך בעיות הלכתיות של חילול שבת. (בספרי ההלכה מציינים שישנם מקומות שמערכות החשמל ומיזוג האוויר מופעלות אוטומטית על ידי הנחת הכרטיס המגנטי בתוך המתקן, והעצה לכך היא להניח את אחד מ-2 הכרטיסים שבית הארחה מספק, בתוך החרץ, למשך כל השבת). ישנם מקומות שבשעה שפותחים את חלון החדר או דלת המרפסת, מפסיק המזגן לפעול, וכשסוגרים את החלון או את הדלת- שב המזגן לפעול, ויש להיזהר בדבר.

ישנם חילוקי דינים רבים בעניין "עירובי חצרות" בבתי הארחה וברוב המקרים צריכים האורחים לעשות "עירוב חצרות", כדי שיוכלו לטלטל בתוך בית הארחה עצמו. אם מתארח במקום גם נכרי או ישראל מומר, אי אפשר לעשות "עירוב חצרות" עד שישכרו מאותו גוי או מחלל שבת את רשותו-חדרו, או שישכרו מהפקיד הממונה במקום את רשויותיהם של כל אלו הנמצאים בבנין.

מותר ללכת על דשא ועשבים לחים או יבשים, אך אסור לרוץ מעליהם, כיוון שתלישת העשבים במקרה שכזה היא כ"פסיק רישיה", (ראו שו"ע סימן של"ו), וכשהעשבים גבוהים- מותר ללכת עליהם לאט ובזהירות שלא ייתלשו עשבים. מותר גם לשכב או לשבת על הדשא בעדינות או לפרוס מחצלת או

שמיכה ולשבת עליה, (כמבואר ב"משנה ברורה" שם). ומותר להעביר עגלת ילדים על גבי עשבים. כאשר שכבנו או ישבנו על הדשא והעשבים נכרכו על בגדינו- אסור להסירם, כי העשבים הללו מוקצה (עי' משנה ברורה של"ו סק"ד).

אסור לעלות על עצים או על ערסל התלוי בעץ, ואם הערסל מחובר למסמר המחובר לעץ- מותר לעלות עליו (שו"ע ומשנ"ב של"ו י"ג). ואם התעופף כדור ונתלה על העץ, אסור להורידו מהעץ (שם). שמשיות הפרוסות כאהל על שולחנות המרפסות, אין לפותחם בשבת, ואם השמשייה פתוחה, אין לטלטלה ממקום למקום (עי' שו"ע וביאה"ל שט"ז).

&&&&&&&

הארץ המובטחת

אחד הספרים היותר מעניינים ומיוחדים שהדפיס הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל, בעל ספרי "משמר הלוי", היה הספר "משמר הרש"ם". בספר זה התכתבו בלימוד שני תלמידי חכמים צעירים, רבי משה מרדכי שולזינגר ומורי ורבי רבי שמעון משה דיסקין. המכתב הראשון נשלח להגרש"מ דיסקין בשנת תשל"ט, והמכתב האחרון בספר נשלח בשנת תשנ"ד, כששניהם נודעו כבר בעולם התורה כשני אריות, היושבים ראשונה במלכות התורה. הספר מרתק במיוחד, גדוש בעיון עמוק במסכתות רבות בש"ס, כשהגרמ"מ תורם את כשרון הידיעות המופלגות שלו וחברו הגרש"מ תורם את כשרון המעוף וההברקה שלו, כששניהם יחדיו מגלים בקיאות נדירה בש"ס וכשרון חידוש מופלא ומרנין, כשכל ההתכתבויות הללו כתובות ברוח חברית טובה ומיוחדת, כיאה לשני גדולי תורה שנודעו במידותיהם התרומיות ומידת ה"פירגון" העצומה של שניהם.

באחד המכתבים (משנת תשמ"ב) מסיים הגרש"מ דיסקין ב"נכתב בצד", והוא כותב לרבי משה מרדכי זצ"ל כך: "נ.ב.- יסלח לי על טירדה זו, אבל אם אני צודק- הרי זה דבר חשוב. קיבלתי השבוע את ירחון "דגלנו", וכרגיל דגלנו עלי אהבה, שאישיותיו דעת תורה. והפעם רציתי מנוחה ועברתי על גליונו, ונחרדתי ממש. תחת הכותרת "טיול ישיבתי" או הדומה לו, מתארים טיול שעשו לבני הישיבות ומהללים ומשבחים וכו' וכו'. היתכן? טיול לחו"ל "על טהרת הקודש" לאילת ולאופירה ושאר מקומות? כבר בשעתו כתבתי מאמר ב... והתרעתי שהלכות נדרסות, ואחת מהן שהתפרסם ב... טיול

לחו"ל, לאירופה, למורי אגודת ישראל. (והם השמיטו זאת בטענה שההשמטה טכנית. והמאמין אשרי לו...). ולדעתי טיול לאילת והדומה, מלבד האיסור לצאת לחו"ל, יש בו ריח עבודה זרה רחמנא ליצלן, "ש"קידשה" הרב הרשע הרב הרשע וכו', ולמר אין צריך לפרט. ובאם אין לי טעות בדבר, הרי דבר זה יש בו מכשול. יודע אני בבנותי שמקנטרות אותי על שאני מונע מהן השתתפות בטיול לאילת והדומה, והרי בתו של תלמיד חכם פלוני, שמפורסם כתלמיד חכם, נסעה, ובודאי ימצאו שמסתמכים על "פסק דין" זה של "דגלנו" שאינו חשוד על הדבר, ולכן אני חושש שיש לי איזה טעות, רק איני יכול למוצאו. והרי ראוי שלכל הפחות יכתבו בצורה של מכתב למערכת והתנצלות שעל ידי זה יסור המכשול, ולכן יסלח לי כת"ר על הטירחה למסור לאחיו נ"י שהוא מעורה בצא"י, להסדיר עניין זה (=הכוונה לאחיו של הגרמ"מ זצ"ל, הרב אלעזר שולזינגר חתנו של רבי שלמה לורינץ זצ"ל יו"ר צא"י – שב"ג). ואם זו מצוה, אזי אחלק שללי עם כת"ר בזכות זו, ובאם יש הצדקה בהלכה, מאד רציתי לשמוע דעתו בכל זה".

בתשובה לשאלה זו כתב הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל כתב בתשובה לידידו הגרש"מ דיסקין זצ"ל: "הנה על דבר מה שעורר ידידי שליט"א על דבר הטיול לאופירה ואילת, עיינתי קצת ב"שדי חמד" מערכת ארץ ישראל, וראיתי שיש כמה פוסקים שמחזיקים במעוז בסברת המהרי"ט, שביוצא לחוץ לארץ על מנת לחזור- לא נאמר האיסור (וללמוד תורה ולישא אישה מותר אפילו להשתקע). אמנם התוספות לא סברו כן... וגם בספר "משנת יוסף" יש הרבה אריכות בעניינים אלו, וכדומה שהמיקל יוכל למצוא שם איזה סמך". בהמשך כותב הגרמ"מ זצ"ל ששאל בעניין זה את מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל, והגר"ש וואזנר כתב לו כתשובה את תשובתו המפורסמת בעניין (שהודפסה בשו"ת שבט הלוי).

הגר"ש ואזנר זצ"ל ייסד שמדברי הרמב"ם נראה שכל עיקר איסור יציאה מארץ ישראל לחו"ל הוא רק לצורך לדור בחו"ל, אך לא לצאת ולשוב מיד, והותר לצאת ולחזור לארץ ישראל לחו"ל לצורך מסוים, כמו לפרנסה ולסחורה, גם כשיש לו פרנסה בארץ ישראל ורוצה להרוויח יותר כסף בחו"ל. ומסיים הגר"ש ואזנר וכותב: "אבל בדעתו לחזור, אסור לצאת שלא לצורך כלל. אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיול על פי סברא, לא נקרא צורך. ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לחזות בפלאי הטבע של יוצר בראשית, מכל מקום יש לצדד להקל, וכמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה". הגרמ"מ שולזינגר כותב להגרש"מ דיסקין שלאחר שהגר"ש ואזנר היקל בעניין, שוב אינו יכול לעורר ולהעיר על כך למערכת "דגלנו", שהרי מרן הגר"ש מיקל.

במכתבו החוזר של מו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל הוא מודה להגרמ"מ שולזינגר זצ"ל על המכתבים ומעיר לו ש"מכל מקום אין ליבי שלם להקל לבני ביתי בנסיעה לחו"ל, בהערמה של דבר מצוה, אלא רק כשימצאו מצוה ממש"...

**

מדוע אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ ומדוע כה חשוב לגור בארץ ישראל?

הגמרא אומרת שאסור לצאת מארץ הקודש לחוץ לארץ, ופירש הרשב"ם (ב"ב צא,א) שהוא משום שאדם היוצא לחו"ל, מפקיע את עצמו מהמצוות התלויות בארץ. הרמב"ן (במדבר לג, נג) סובר שאסור לצאת מא"י לחו"ל משום שעל ידי יציאתו מפקיע את עצמו ממצוות ישוב ארץ ישראל ואילו המהרי"ט (ח"ב כ"ח) כותב שאין לצאת מהארץ כדי לא לאבד בשעת היציאה את קדושת הארץ ומעלותיה. לפי שלוש הסברים אלו דנו הפוסקים האם מותר לצאת מארץ ישראל כדי לשוב במהירות. מסתבר שיציאה על מנת לשוב מיד, כמו לטיול של מספר ימים, אינה מחשיבה את היוצא כמי שביטל את ישובו מארץ ישראל, כי אדם שגר בהולנד ונסע ליומיים לספרד, עדיין ביתו וישובו הוא בהולנד, ויציאה קצרה שכזו לא הפקיעה ממנו את ישיבתו בארצו. גם היוצא ליום-יומיים מארץ ישראל וממשיך לסעוד את מזונו, אותו הביא מארץ ישראל, לכאורה גם לא ביטל את המצוות התלויות בארץ, שהרי לא אכל פירות וירקות שאינם מעושרים בחו"ל, אך אדם היוצא מהארץ לחו"ל, גם לתקופה קצרצרה ביותר, יצא ממקום קדושתה והגיע למקום שאינו קדוש, כמו ארצות הנכר.

ואולם שמעתי מהגרי"י נויבירט זצ"ל בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שמותר לצאת לטיול למקומות הסובבים את ארץ ישראל, וכששטחתי דברים אלו לפני הגר"מ גרוס שליט"א, כתב לי שאכן, ישנו מקום להקל לצאת לעיירות הסמוכות לארץ ישראל, וציין מקורות לכך.

בקובץ "קול התורה" (שיו"ל באירופה, קיץ התש"ע) התפרסם מאמרו של הגר"פ שוב שליט"א, מרבני קרית ספר, הכותב שבודאי שממדת חסידות היא שלא לצאת כלל וכלל מתחומי ארץ ישראל, אף למקום שכבשוהו עולי מצרים ולא כבשוהו עולי בבל (כמו ראש הנקרה, וכפי שנסביר בהמשך בס"ד), וכפי המובא בגמרא שהחכמים לא היו עוברים מעכו לחוץ לארץ, בשעה שנפרדו מחבריהם שיצאו ללמוד תורה בבבל, (וכפי שכתב המהרי"ט שיש בכך מידת חסידות – שב"ג), אך, כך לדבריו, לא מסתבר כלל לאסור מצד הדין לטייל ולשוב לארץ ישראל עוד באותו היום עצמו, שהרי אם אסור לצאת מא"י לחו"ל בגלל קדושת המצוות וקדושת ארץ ישראל, ובמקומות

אלו, אין חיוב של מצוות התלויות בארץ מהתורה אלא רק מדרבנן, לכאורה אם האיסור הוא משום קדושת המקום, הרי מירושלים ליתר ערי ישראל מותר לצאת, למרות שקדושת ירושלים חמורה יותר, ואם כן מקומות אלו הרי קדושים הם ברמה מסוימת. והיוצא לטיול ושב באותו היום לתוך שטחי ארץ ישראל, אינו מפקיע את עצמו מישוב ארץ ישראל, שהרי דירתו נשארה בארץ ישראל ואין לו מקום דירה בראש הנקרה או בכל מקום אחר שסביבות ארץ ישראל, אליו הוא יוצא לטייל, וגם אינו מפקיע את עצמו מהמצוות התלויות בארץ, שהרי לוקח איתו את מזונו ואת כל הפירות והירקות מהארץ. והוא מסיים וכותב ש"כן שמעתי מהגאון בעל "שאלת משה" בשם מרן בעל ה"שבט הלוי" שליט"א". דברים דומים כותב גם הגר"א כהן, בנספח לספר "מנוחת אמת".

ה"משנה ברורה" (בהלכות חול המועד) כותב במפורש שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כדי לטייל, וכך פוסק מו"ר רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א למעשה, (כאשר מדובר בטיול לחו"ל ממש, ולא בסביבות ארץ ישראל) וכך נודעת דעת מרן הגרי"ש אלישיב זי"ע. (וראו בספרי שלהי דקייטא סימן כ' ובספרי ויאמר שמואל סימן נ"ט, הדעות והשיטות בראשונים ובאחרונים בעניין, ובספר נחלת ה' של תושב עירנו הרה"ג רבי בנימין ליאון שליט"א). אך האם לפי ה"משנה ברורה" אסור לצאת לטיול גם למקומות קרובים וסמוכים לארץ ישראל? למקומות שקידשו עולי מצרים ולא עולי בבל, כמו ראש הנקרה (על כך נכתוב בהמשך)? ה"משנה ברורה" מתיר לצאת מארץ ישראל לחו"ל לצורך ראיית פני חבירו, שהיא מצוה של כבוד הבריות. האם ה"משנה ברורה" מתיר גם יציאה לצורך מסוים כמו ראיית פלאי הבריאה, אותה התיר הגר"ש ואזנר זצ"ל? על כך אין תשובות נחרצות ויתכן מאד שה"משנה ברורה" גם סבר להתיר במקרים כאלו.

בני יקירי הבחור המופלג חיים אליעזר נ"י שאל בשנת תשע"ד את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א האם ניתן לצאת לטיול במקום שכבשוהו עולי מצרים ולא כבשוהו עולי בבל. הגר"ח שאל: "אתה מתכוין לצאת לטייל ב'שלושת השבועות'?" ובני השיב: "לא. באופן כללי", ומרן שליט"א השיב: "בכל השנה למה לא?!".

ידידי הרה"ג רבי יונתן אוסטרוב שליט"א ציין בזה את דברי ה"חזון איש", הסובר שכל המקומות שהתקדשו בקדושת עולי מצרים ולא בקדושת עולי בבל, הם מקומות קדושים בתכלית קדושת ארץ ישראל וה"חזון איש" כותב שניתן אף להפריש תרומות ומעשרות מפירות שהינם קדושים בקדושת הארץ על ידי שעולי מצרים כבשו אותם, לפירות החייבים במעשר במקום שעולי בבל כבשוהו. כך שמצד קדושת הארץ עצמה, ניתן לצאת גם למקומות שקידשו אותם רק עולי מצרים. ואכן, בספר 'מנוחת אמת' כותב

שלדעת החזון איש ניתן לצאת משטחי כיבוש עולי בבל לשטחי כיבוש עולי מצרים.

הגמרא מספרת שכאשר האמוראים נפרדו מחבריהם שעברו ללמוד תורה בארץ ישראל לבבל, נפרדו מהם בעכו, כדי לא לצאת מארץ ישראל לחו"ל. הרי לנו, לכאורה, גמרא מפורשת, שאסור לצאת מא"י לחו"ל גם לתכלית של ליווי החכמים, כאשר מסתבר שהחכמים ליוו את חבריהם רק לזמן קצרצר, ובכל זאת שבו אחורה ולא יצאו לחו"ל. המהרי"ט כותב שמנהג החכמים היה מידת חסידות בלבד, אך לא מצד הדין, ואמנם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו דרך אמונה) כותב שדברי המהרי"ט לא התקבלו על האחרונים.

**

אלו שקראו את חלקו הראשון של המאמר, קראו על "כיבוש עולי מצרים" ו"כיבוש עולי בבל". אנו למדים בתוה"ק על גבולות ארץ ישראל, שהם גבולות נרחבים הרבה יותר מהמקובל כיום וישנה גם ה"ארץ המובטחת", חלק הארץ שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו. אם כן מהי ארץ ישראל והיכן גבולותיה?

הבה וננסה לעשות סדר בדברים:

הקב"ה נתן את הארץ לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. ה' הבטיח לאברהם את הארץ, מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת, את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמוני, ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים, ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי. נחלת עשר אומות ניתנו לאברהם בברית בין הבתרים, אך הקב"ה לא נתן לעם ישראל אלא שבע מהן, והשלשה, נחלת הקיני, הקנזי והקדמוני, לא נתן להם עכשיו, שנאמר למשה בשעת מיתתו: זאת הארץ אשר נשבעתי וגו', זאת, למעט שלש אלה, והן עתידות להיות ירושה לעתיד לבוא, בימי המלך המשיח, כשתגיע זכותם של ישראל לשמור את כל המצוות ולאהבה את ה' אהבה שלימה קיימת לעולם. גם עבר הירדן היא בכלל ארץ ישראל, לענין דינים מסויימים.

בפרשת מסעי, מפורשים הגבולות שנצטוו עליהם למשה מפי הגבורה לפני כניסתם לארץ. הגבול הדרומי מתחיל בקצה ים המלח קדמה מן הלשון הפונה נגבה, היינו בקצהו המזרחי דרומי של הים, והוא במקצוע מזרחית דרומית של ארץ ישראל, ומשם הגבול הולך למעלה עקרבים, ולא היה המיצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ ועוקם ומתרחב לצד דרום של ארץ ישראל ונמשך באלכסון למערב עד דרומה של מעלה עקרבים, באופן שמעלה עקרבים היה לפניו מן הגבול, ומשם עבר לצין עד דרומה של קדש ברנע,

וקדש ברנע לפנים מן הגבול, ומשם הקו מתרחב שוב לצד דרום ונמשך עוד באלכסון למערב עד חצר אדר, ומשם לעצמון, ומשם מתקצר המיצר והולך עד נחל מצרים, היורד לים הגדול, והוא מקצוע מערבית דרומית של ארץ ישראל, שמשם ואילך אין גבול דרום מאריך יותר לצד מערב. יש אומרים שנחל מצרים הוא הנילוס, והוא הנקרא גם שיחור אשר על פני מצרים, ולדעה זו נכנסה בכלל הארץ אף ארץ מצרים שעד הנילוס. ויש חולקים ואומרים שמסורת בידינו שנחל מצרים הוא "ואדי אל עריש". ביהושע הוזכרו עוד ערים בגבול דרום: חצרון בין קדש ברנע לאדר, וקרקע בין אדר לעצמון. הגבול הדרומי של ארץ ישראל הוא עד המעלה השלישים לצפון העולם.

הגבול המערבי הוא הים, הנקרא בתורה בשם "הים הגדול", או "הים האחרון". לדעת חכמים, רואים כאילו חוט מתוח עליהם ממקצוע מערבית צפונית, היינו מטורי אמנון, עד צד מערבית דרומית, היינו נחל מצרים, וכל מה שהוא מן החוט ולפנים הוא ארץ ישראל, שהים נכנס לשם לתוך תחום ארץ ישראל, וכל מה שהוא מן החוט ולחוץ הוא חוץ לארץ. הגבול הצפוני של ארצנו הקדושה הוא מהר ההר, שבצד מערבית צפונית, עד חצר עינן, שבצד מזרחית צפונית. הר ההר נקרא טורי אמנון, או אמנה, או אמנוס, או סמנוס, או טוורוס אומנוס. יש שכתבו שהוא הר אמנה הנזכר בשיר השירים "תשורי מראש אמנה".

הגבול המזרחי מתחיל מחצר עינן, שבצד מזרחית צפונית, ונמשך לשפם (היא אפמיאה - ומשם לרבלה שממזרחה של עין, באופן שעיין היא לפנים מהגבול, ומשם נמשך הלאה מצפון לדרום עד מזרחו של ים כנרת, באופן שים כנרת הוא בתוך הגבול, ומשם יורד אל הירדן ונמשך וכלה בים המלח, שהוא במקצוע מזרחית דרומית של ארץ ישראל. הירדן אם שינה מסלולו והרחיב גבול ארץ ישראל וקיצר מהצד השני או להיפך, מה שנטל נטל ומה שנתן נתן, שהגבול של ארץ ישראל הוא תמיד הירדן ומשתנה עם שינוי מהלך הירדן.

ישנה חלוקה נוספת בארץ ישראל, שלפיה מתחלקת הארץ לשנים. כל האזורים שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל, אלו שעלו מבבל לארץ ישראל במרוצת השנים וכבשו את ארצנו, הוא חלק אחד, וכל המקומות שהחזיקו בהן אף עולי בבל, הם חלק שני בארצנו. על הגבול הדרומי ראו בספרי שלהי דקייטא, והפעם נעסוק בגבולה הצפונית של ארץ ישראל, אל אזור ראש הנקרה. הדברים מבוססים על חישובים שערך הרב הגאון רבי אלחנן כהן שליט"א, והובאו בספר 'מנוחת אמת', והם כתובים לפי כל הדעות, לחומרא.

כל אזור הצפון, המצוי כעת בשטחה של מדינת ישראל, הוא בכלל 'כיבוש עולי מצרים', לפי כל הדעות. כיבוש עולי בבל בצפון הארץ נמשך עד עכו וכנגדה למזרח. נחלקו הראשונים כמה כבשו עולי בבל צפונית לעכו, האם רק רצועה בצפון מערב ארץ ישראל בין עכו לכזיב או עד כזיב, מלבד רצועה אחת. מלבד זאת ישנה מחלוקת נוספת באחרונים על מקום רצועה זו.

הרה"ג רבי אלחנן כהן שליט"א ערך מפות מעודכנות, בהם פורטו כל השיטות, והם מבוססות על דברי הפוסקים בענין. במפת הגליל המערבי למדנו שמעכו ועד תל אכזיב (כולל צפון עכו, כביש מספר 4 צפונית לצומת עכו-דרום, רובה של העיר נהריה, כולל חופי נהריה, והישובים אכזיב, בוסתן הגליל, גשר הזיו, חצרות יסף, לוחמי הגיטאות, מזרעה, סער, רגבה, שבי ציון ושמרת) הם לפי הגר"א הרצועה של חו"ל שבין עכו לאכזיב, ולדעת ה'אדמת קודש ו'המלבושי יום טוב' הוא חו"ל גמור. לדעת הרמב"ם (לפי ה'כפתור ופרח') הוא ארץ ישראל לכל דבר ולדעת רוב הפוסקים הוא מקום שכבשוהו עולי מצרים ולא עולי בבל.

דינם של הישובים בצת, כפר ראש הנקרה, לימן, שמורת ראש הנקרה, שמורת רכס הסולם, חוף בצת והרכבל בראש הנקרה- לדעת המלבושי יו"ט והאדמת קודש לא כבשוהו אפילו עולי מצרים והוא חו"ל מוחלט, ולדעת הרמב"ם (לפי הכפתור ופרח) כבשום עולי מצרים ולא עולי בבל, ולכן בודאי שיש מקום להחמיר ולא לבקר שם, בפרט לכהנים (כאשר ישנם דעות הסוברות שאסור לכהן לצאת ולטמא את עצמו בארץ העמים, ראו בשו"ע יו"ד שסט ובש"ך, ט"ז פתחי תשובה וגליון רעק"א שם, ועי' שלהי דקייטא מהדו"ת סי' צ"ז).

&&&&&&&

"עֵתִיד אָדָם לִיתֵן דִּין וְחֻשְׁבוֹן עַל כָּל מַה שֶּׁרָאָת עֵינָיו וְלֹא אָכַל"

מֵרַן הַגְּרָאמ"מ שֶׁךְ זְצוּק"ל כּוֹתֵב בְּמִכְתָּב שֶׁתְּכַלִּית יְמֵי "בֵּין הַזְּמַנִּים" הֵם "לְנוּחַ וּלְצַבּוֹר כַּח לְקִרְאָת הַתְּחַזְּקוֹת יִתֵּר בְּעִמְלָה שֶׁל תּוֹרָה". לֹא נִיתֵן לְהַתְּעַלֵּם מֵהַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ, שְׁצָרִיכִים מֵרְגוּעַ, מְנוּחָה וְהַחֲלֵפֶת אוֹיֵר וְאוֹיֵרָה. קִשָּׁה לְסַחֵב בְּעֵלְיָהּ כֹּל הַזְּמַן, וְכִדֵּי שְׁאֵלוּל יִהְיֶה 'אַלּוּל', צָרִיכִים לְנוּחַ, לְאַגּוֹר כּוֹחוֹת מִחֻדָּשִׁים.

והנה אנו מתרווחים לנו בניחותא על כסא נח, נושמים את האויר הצח של הצפון הקריר, מעיינים בספר תורני משובב נפש, אוכלים פירות קיץ טריים וטעימים ו...מקיימים את רצון ה' יתברך.

הירושלמי בסוף מסכת קידושין כותב הלכה מעניינת, כך: "רבי חזקיה ורבי כהן אמרו בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל. רבי לעזר חשש להדא שמועתא לדברי רב הללו, ומצמית ולכן היה מקבץ ליה פריטין פרוטות ואכיל בהון מפל מילה ואוכל בהם מכל מה שראה נדא בשתא פעם אחת בשנה.

מדוע יהודי צריך לאכול מכל דבר מאכל שראתה עינו? הפני משה מסביר שעתיד אדם ליתן דין וחשבון שראת עינו ולא אכל, משום שאינו נותן לבו לחזור אחריהן לברך ולהודות להקב"ה שברא מינים אלו להחיות בהן בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובת יתעלה ב"ה, ולכן חשש ר' אלעזר לשמועה זו וראה לנכון להביא את עצמו לידי חיוב לפחות פעם אחת בשנה, כדי לברך על כל מין ומין וליתן שבח והודיה לה' יתברך, המשגיח ומפרנס ומכין מזון לכל בריה וצורך כל נפש חיה.

הקרוב העדה מסביר שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל, משום שחטא על נפשו שסגפה חנם, והוא ביאר ביאור נוסף, שרבי אלעזר עשה כך כדי לברך שהחיינו וליתן שבח והודיה לה' על שברא בריות טובות ליהנות בהן בני אדם.

התשב"ץ קטן (סימן שכ) הביא את דברי הירושלמי וביאר טעמו שהוא כדי להרבות בברכות. והגרי"פ פערלא (על הרס"ג, עשה צה) תהה מנין שישנו חיוב להרבות בברכות, ועוד שמשמעות לשון הירושלמי 'ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא', שהחיוב לאכול מכל שראתה עינו רק פעם אחת בשנה, ואם טעם הדין הוא להרבות בברכות, מדוע יוצאים ידי חובה זו בפעם בשנה בלבד. האליה רבה (או"ח רכה סק"ו) ביאר שכוונת התשב"ץ היא לחיוב להרבות בברכת שהחיינו. (ולפי זה מובן מדוע רבי אליעזר דאג לכך פעם בשנה, כדברי הפני משה שביאר שר"א רכש פירות המתחדשים משנה לשנה).

בשו"ת שיח יצחק (סש"ו) ביאר שמעיקר הדין היה צריך לברך ברכות בכל יום ויום, וכעין שנאמר (ברכות מ,א) 'ברוך ה' יום יום' שבכל יום ויום ייתן לה' מעין ברכותיו, אך כיון שלא ניתן בכל יום לאכול פרי חדש ולברך, לכך בירך רבי אלעזר על פרי חדש בכל ראש השנה ונחשב כאילו בירך בכל ימות השנה על אותם מיני מאכל, וכעין דברי הטור (או"ח תקפג) שנהגו בפרובינצ"א להביא על השולחן בראש השנה כל מיני חידוש.

נאמר בבראשית (ב, טז) 'מכל עץ הגן אכול תאכל' וכתבו המשך חכמה (שם) ובשו"ת דברי יציב (לקוטים והשמטות סימן כג) שהאדם הצטווה להחיות את נפשו וליהנות מכל דבר מאכל, וכדעת הירושלמי שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראה עיניו ולא אכל.

בספרי ובילקוט (פרשת שופטים) נאמר על הפסוק "כי ממנו תאכל", שהיא מצות עשה, וביאר המגן אברהם בחיבורו 'זית רענן' (על הילקוט, שם) שכשאדם רואה עץ פרי לפניו, ישנה מצות עשה לאכול מפריו, וכתב שזהו גם כוונת דברי הירושלמי. הגרי"פ פערלא סבור שזוהי גם כוונת הרס"ג (עשה צה), שכתב שאם 'רחב גבולך והתאוית תדשנה טובי ותשבע', היינו שישנה מצוה לאכול מכל דבר שנפשו מתאוה אליו.

בתלמוד הבבלי אין התייחסות למימרא זו, ובשו"ת דברי יציב (שם) תמה מדוע הטור והשו"ע השמיטו את דברי הירושלמי, וביאר שהרי לביאור השני של קרבן העדה (כנ"ל), צריכים לאכול מיני פירות המתחדשים בכל שנה, כדי לברך עליהם ברכת שהחיינו, ואילו לדעת הבבלי (ראו ערובין מ ע"ב, ב"י סי' רכה) ברכת שהחיינו היא רשות ולא חובה. וכיון שלדעת הבבלי אין חובה לברך שהחיינו, לכן השמיטו הטור והשו"ע את דעת הירושלמי, הסוברת, לפי ביאור הקרבן העדה, שאדם יתן דין וחשבון על שלא אכל פירות המתחדשים משנה לשנה ולא בירך עליהן שהחיינו.

ואכן האליה רבא (סרכ"ה סק"ו) הביא את מחלוקת הפוסקים האם ברכת שהחיינו רשות או חובה, ובסיום דבריו הביא את דברי הירושלמי ואת ביאור התשב"ץ, שכתב שהטעם הוא כדי להרבות בברכות, וכתב הא"ר שמשמעות דבריו היא לברכת שהחיינו. וכתב הדברי יציב שנראה שהא"ר סבר שדברי הירושלמי סותרים לדברי הבבלי.

כאמור, הטור והשולחן ערוך השמיטו הלכה זו, אולם הט"ז (סרכ"ז סק"ב) והמג"א (סרכ"ה סקי"ד, וראו ערוה"ש שם) הביאו כך להלכה, שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראתה עינו מיני מגדים ולא אכל.

מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי הסביר לי את השמטת הנהגה זו ע"י הטור והשולחן ערוך בכך שאין זה חיוב הלכתי מוצהר, אלא הנהגה ראויה לאדם שיש בכוחו לאכול מכל דבר מאכל שראתה עינו, ומי שאין בכוחו לאכול מכל דבר מאכל שראתה עינו- אינו מחוייב בכך.

היו גדולי תורה, כרבנו בעל ה'קהילות יעקב' זי"ע ועוד, שנהגו לאכול פירות חדשים מידי תקופה, כדי לקיים את דברי הירושלמי.

וכתב השו"ע (סי' רלא): "בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו". ואמרו חכמים: כל

מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו. שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו, לעבוד את בוראו; וכן אפילו לישיב בסוד ישרים, ולעמוד במקום צדיקים, ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו והשלים חפצו ותאותו, אינו משובח אלא אם כן עשה לשם שמים"

&&&&&&&

מתפללים על הצלחת הדרך

** כתב השולחן ערוך (ק, ד) שהיוצא לדרך יתפלל "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלקי אבותינו שתוליכנו לשלום" וכו', וכתב המשנ"ב (שם) שצריך לאמרה בלשון רבים, ובדיעבד- כך הביא המשנ"ב בשם האחרונים- יצא אפילו אם אמר כל הנוסח בלשון יחיד. ובשם 'ספר הקנה' כתב המשנ"ב שאת המילים "ותתנני לחן" יאמר בלשון יחיד, וכתב בחסד לאלפים שלפי זה, גם את המילים "ובעיני כל רואי" יאמר בלשון יחיד, אך הערוך השולחן כותב שמילת "ותתננו" אומרים בלשון רבים. הרא"ש, האבודרהם ועוד הוסיפו את המילים: "ותחזירנו לשלום", ולגירסת היעב"ץ בסידורו אומרים "ותחזירני לשלום" בלשון יחיד. אך בליקוטי מהרי"ח כתב שאומרים "ותחזירנו לשלום" דוקא כשבדעתנו לחזור בקרוב. הגר"ב שטרן זצ"ל, בעל שו"ת בצל החכמה, כותב בספרו אהלך באמיתך שאומרים "ותחזירנו לשלום" אם נשוב באותו היום, משום שלא אומרים את תפילת הדרך פעמיים באותו היום, ואם לא יבקש על חזרתו, נמצא שלא התפלל על דרך חזור.

** בפוסקים (אבודרהם, אליה רבה ועוד) מובא שישנם המוסיפים לאחר סיום הברכה עוד תפילות ותחנונים, כגון "יושב בסתר" או "שיר למעלות אשא עיני" ועוד.

** לדעת מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל והגר"ש דבליצקי זצ"ל (עפ"ד הראבי"ה בברכות ס"ו), ניתן להוסיף בתפילת הדרך בכל נסיעה כפי עניינה, כגון "ותצילנו מתאונות דרכים", או כשנוסע במקומות שקיימות בהם סכנת מחבלים, יוסיף "ותצילנו ממחבלים ומוקשים" וכדומה. ואולם דעת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א היא שהנוסע במקומות סכנה ומחבלים וכדו' אין לו להוסיף בקשות נוספות בנוסח תפילת הדרך, מפני שהכל נכלל כבר במשפט "וכל מיני פורעניות המתרגשות לבוא לעולם" ואין להוסיף על נוסח חז"ל.

והערני הרה"ג רבי מרדכי שלום גליק שליט"א שהנה נוסח תפילת הדרך מובא בש"ס ברכות כ"ט ב' ובטושו"ע סק"י ובנוסחאות אלו לא נמצאת הפיסקה "וכל מיני פורעניות". ואף שנוסח זה מצוי בסידורי התפילה, אך לא ברור מקורו הקדום.

ואכן גם בנוסח הגר"א ז"ל בגמ' בברכות שם וגם בכל הסידורים הישנים שבנוסחאות פולין ואשכנז מערבי לא מצאנו פיסקה זו, אך בסידור הרוו"ה ובסידור שערי ציון מופיעה הנוסחה "וכל מיני פורעניות". (וראו בסידור אזור אליהו עמוד פ"ה). ואכן, במסכת דרך ארץ רבה (פי"א) מצינו הזכרת משפט זה כך: "לבש כליו ויצא לשוק, אומר: יה"ר מלפניך ה' אלהי שתוליכנו לשלום ותסמיכני לשלום ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי וגו' ותצילני מכל מיני מזיקין ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם שלא יזיקו בי בין ביום ובין בלילה אמנ", עכ"ד. וגם בסידור יעב"ץ הנוסחה היא "ומכל מיני פורעניות המתרגשות לבא לעולם" ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי בזה כך: "לפי מנהגינו הוא נוסח חז"ל". (והנה בשו"ע הגר"ז ובערוה"ש כתבו שניתן להוסיף בתפילת הדרך בקשות ותחינות, אך בנוסחתם לא מובאת במפורש הפיסקה "וכל מיני פורעניות").

** השו"ע כתב שלכתחילה צריך לומר תפילת הדרך בעמידה, אך כתב שאם רוכב, ובימינו: נוסע ברכב, לא הטריחוהו לרדת מהרכב וניתן לברך בישיבה, בעודו עוצר את הרכב. אך אם מסוכן לעצור באמצע הדרך או שהעצירה תטריד אותו, או כשנוסעים בתחבורה ציבורית, יאמרו תפילת הדרך תוך כדי נסיעה (משנ"ב שם, אשי ישראל פ"נ). והערוך השולחן כתב כשאם ניתן לעמוד באוטובוס או ברכבת, תוך כדי הנסיעה – יעמוד ויברך.

** השו"ע כתב שלכתחילה יש להסמיך את תפילת הדרך לברכה אחרת, כגון שיאכל או ישתה ויברך ברכה אחרונה, או יברך אשר יצר, ולאחר מכן יאמר תפילת הדרך, ואם לא ניתן להסמיכה לברכה אחרונה, ניתן להסמיכה לברכה ראשונה, ואם אינו יכול לברך גם ברכה ראשונה ולהסיכה לתפילת הדרך, יכול לאומרה גם ללא להסמיכה, (ראו משנ"ב ואשי ישראל שם). ואולם רבותינו החזו"א והקה"י זי"ע אמרו תפילת הדרך מבלי להסמיכה לברכה אחרת (אורחות רבנו ח"א עמוד סא). ורבינו מרן בעל אבי עזרי זי"ע נהג לפעמים לברך ברכת שהכל על סוכריה ואח"כ בירך תפילת הדרך.

וסיפר מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שבפגישתו עם רבינו מרן בעל אבי עזרי זצוק"ל בישיבת הנהלת "ועד הישיבות", אמר לו מרן הגרא"מ שך זי"ע שמנהגו לברך בנסיעתו בני ברק לירושלים ברכת 'אשר יצר' ומסמיכה לתפילת הדרך, וכדברי השו"ע (קי, ו) שהמהר"ם מרוטנבורג היה מסמיך תפילת הדרך לברכת 'הגומל חסדים'. אך עדיין אין דעתו נוחה מכך, לפי שבאופן זה אין ברכת 'אשר

יצר' סמוכה כל כך לזמן חיובה. השיב לו מרן הגרשז"א זצוק"ל, שהוא עצמו כלל אינו אומר תפילת הדרך בנסיעה מבני ברק לירושלים, והשיב לו מרן רה"י זצוק"ל שיש לו על מי לסמוך בהנהגה זו, כי גם מרן הגרי"ז לא היה אומר תפילת הדרך בכהאי גוונא, אלא כוללה בברכת 'שומע תפילה' שבשמונה עשרה (וראו עוד בקונטרסי הלכה כרבי אלעזר, אלעד התשע"א).

** בספר אעלה בתמר מובאים הדברים הבאים: הורה מרן החזו"א לברך תפילת הדרך לכל יוצא מהעיר ואפילו בנסיעה קצרה מאד. וביאר מרן הגרא"ל שטינמן זצ"ל שנימוקו של מרן ז"ל היה שאע"פ שאין מקומות שוממים בדרך והכל מלא בישובים, אך עיקר התקנה היתה על כל היוצא לדרך שיברך, ורק בתוך אותה העיר לא תקנו ברכה ע"ז, אך היוצא מן העיר, אפילו לדרך קצרה כמו מבני ברק לתל אביב, צריך לברך בכל אופן. עכ"ד. ציין על כך מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בהערותיו שם: "אני שאלתי אותו אם צריך לברך תפילת הדרך כשנוסעים מבני ברק לפתח תקוה, ואמר לי שגם בנסיעה בבני ברק אני יכול לברך, שבכל הנסיעות יש סכנה אלא שבמקום ישוב אין חיוב, אבל כשיוצאים מחוץ לעיר צריך לברך מעיקר הדין, אבל היום נדמה לי שפ"ת מחוברת ממש לב"ב ואם כן אין חיוב לברך רק רשות אם רוצה שפיר דמי. וכמדומה שאמר ששיטתו בזה בשם הט"ז (סי' ק"י סק"ו)", עכ"ל. (וע"ע בהוראה זו ממרן ז"ל בס' לשכנו תדרשו ח"א עמוד צג, ובס' שלהי דקייטא סי' ו, שרבים הסוברים שניתן לומר תפילת הדרך בכל כביש בינעירוני, מחשש לתאונות דרכים). כשמרן בעל איילת השחר זצ"ל נוסע לירושלים, נוהג לברך תפילת הדרך כשעוברים ליד צומת לטרון, ונעצרים ויורדים מהרכב ולובש כובע ואומר תפילת הדרך (כאיל תערוג).

** כשהתחיל לומר תפילת הדרך בעל פה ושכח באמצע אמירתו את המשך הנוסח, הורה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם הזכיר בנוסח שאמר תפילה להצלחתו והצלחתו מפגעים רעים, יכול לחתום את הברכה. וכ"כ הגר"ב שטרן זצ"ל בספרו אהלך באמיתך (פ"ט יח).

--- ושהקב"ה יצילנו מכל מיני פורעניות המתרגשות לבוא לעולם.

&&&&&&

פסקי הלכות מגאוני הזמן בעניני חופשה, קיץ ו'בין הזמנים'

מתוך הספר 'שלהי דקייטא'

(א) הנוהג להתפלל כותיקין בכל יום ורוצה לחדול ממנהגו, לא מועיל לו במה שמתיר את נדריו בערב ראש השנה, וצריך להתיר הנדר בפני שלושה. אך הנוהג להתפלל כותיקין רק יום אחד בשבוע או בתקופת "בין הזמנים" בלבד, לזה סגי התרת נדרים דערב ר"ה (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ב) תפילה בשעה שהצבור מתפללים, עדיפה על תפילה בביהכנ"ס ביחידות (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ג) אין מדרך כבוד להתפלל כשלוש את מעילו על כתפיו, שהרי גם העומד לפני שר לא היה עושה כן (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל). וביד שמניח בה תפילין א"צ ללבוש המעיל בשעה שהתפילין מונחות על היד (מין הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

(ד) המתפלל והגיעו הצבור לקריאת התורה, אסור להפסיק תפילתו כדי לשמוע את קריאת התורה, שזה הפסק גדול כ"כ שאינו ראוי להפסיק בשבילו באמצע התפילה וא"צ להשלים אח"כ לשמוע הקריאה אלא א"כ חפץ בהדור מצוה (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ה) כשצריך שומר לתפילתו ואין לו, ועושה סימן בבגדיו שיזכירו להתפלל, כגון שמניח את שעונו על ידו השניה, לא מהני בזה. אבל שעון מעורר שבודאי יזכיר לו, מועיל (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ו) כשיש רק מנין אחד בעיר ובו מתפללים תפילת שמונה עשרה אחר זמנו של המג"א ולפני זמנו של הגר"א ובעל התניא, יקרא קריאת שמע על תנאי שאם ההלכה כהמג"א יוצא י"ח בזמנו דהמג"א ויתפלל בצבור ולא ביחידות, כיון שמנהג העולם כהגר"א ז"ל (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ז) המקבל עליה לתורה במקום שנוהגים לקרוא בהברה אחרת ממנהגו, יברך את הברכות בהברה הנהוגה באותו מקום תפילה (למשל בהברה ספרדית או תימנית) (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ח) המתפלל בהברה ספרדית, יכול לקרוא בתורה בהברה אשכנזית לצבור המתפללים בהברה אשכנזית (מין הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(ט) המתפלל בנוסח אשכנז ואמר 'עלינו לשבח' כמנהגו לאחר אמירת 'ובא לציון' והצבור המתפלל בנוסח ספרד אומר 'עלינו לשבח' כשהוא עומד באמירת 'אין כאלוקינו', אינו צריך להפסיק לאמירת 'עלינו', כיון שעוסק בתפילתו. אך לכתחילה צריך להקפיד להתפלל כהצבור (מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(י) עדיף להתפלל מנחה עם חזרת הש"ץ, אף כשהש"ץ יאמרנו לאתר שקיעת החמה מאשר להתפלל מנחה קצרה, (ועיין שלהי דקייטא בזה). אך אם המנין קבוע עדיף להתפלל מנחה קצרה בין בחול ובין בשבת (מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל. ועיין קובץ מבקשי תורה כרך ג' קובץ ט"ו בפסקי הגרש"ז א ובקובץ ט"ז עמוד תס"ו)

(יא) הנוסעים מב"ב לירושלים יאמרו תפילת הדרך בלא שם ומלכות (שמעתי ממרן הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(יב) המילגה הניתנת לבני ישיבות ב"ישיבת בין הזמנים", שייכת להוריו (מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמעתי מנכדו ידי"נ הרה"ג רבי אריה ליב רימר שליט"א).

(יג) לחיזוק והתעוררות אפשר לשמוע שירים מפסוקים מהתנ"ך (מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

(יד) מצות לזיה לאורח אינו אמור באיש לאשה ואשה לאיש, ובקרובי משפחה אפשר שיש להקל בזה (מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ועיין שו"ת תורת הדרך).

(טו) מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל הקפיד ביותר שלא יגזלו מהמדינה, משום חילול ה', ומ"מ אם איתרע ונטל מהמדינה, אינו צריך להשיב משום איסור גזל (שמעתי מבנו הגר"ע), וכששמורות הטבע וכדו' שופצו ותוחזקו ע"י האחראים והממונים לכך ע"י המדינה, אסור לגוזלם וחייבים לשלם דמי כניסה בכל מקרה (מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

(טז) מעשה בבן תורה יקר שאביו בקשו לעבוד עימו כל ימי "בין הזמנים" לפרנסת בני משפחתם למעט מזמן קביעת עתים לתורה, ושאל את הגרי"ש אלישיב מה יעשה, שהרי חשקה נפשו בתורה ורוצה ללמוד יותר, והשיב לו הגרי"ש א שאם אביו רוצה שיעזור לו לתועלת פרנסתם ולמחייתם, שילך לעבוד בימי "בין הזמנים", וכן הורה לו מו"ר המשגיח הגר"ג איזמן זצ"ל.

(יז) לגבי טיולים לילדים אמר מרן הגרש"ז אורבך: "וכי ב'עץ חיים' לא יצאו לטיול?! הלכו לקבר רחל עד בריכת שלמה בלוויית הגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל". והוסיף הגרש"ז: "וכי כשמסתכלים בעיתון אין זה טיול?!"...

יח) הגדרת דברי הרמ"א או"ח תק"ס שאין לשמוע ברגילות כלי שיר, נראה דרגילות היינו אחת לשלשה ימים (מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל, שמעתי מידי"נ הרה"ג רבי יהודה זאב וויס שליט"א).

יט) לסביבות ארץ ישראל אפשר לצאת ולטייל ע"מ לשוב במהרה (מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל, שמעתי מהגרי"י נויבירט זצ"ל. וראו בס' שלהי דקייטא ובס' ויאמר שמואל בהרחבה בענין זה ובמאמרי "ראש הנקרה והארץ המובטחת", אלעד תמוז התשע"ג).

כ) הטסים בטיסה בשמי הארץ, אסורים לטוס מעל הר הבית. וכמו"כ אסור לסייע לגוי להעביר מטוס מעליו למרות שישראל לא טס בו, מכיון שקדושת ההיכל והעזרות עולה עד לרקיע (הגר"מ גרוס שליט"א בקונטרס תורת הדרך פ"ג סעיף ט"ו ועיין שאלות ותשובות קנין תורה ח"ג).

כא) לכתחילה יש להמנע מלטוס במוצ"ש במטוס שהגיע לשדה התעופה בשבת גם כשלא עושים בו שום עבודות לצרכי הנסיעה ואף לאחר זמן של בכדי שיעשו דאפשר שאם לא יסעו לא תהיה נסיעה זו ומסייעו בזה (מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ועיין שו"ת יד נתן ח"ב סי' י"א).

כב) מותר ללבוש טלית קטן על בשרו ולא תשיב ביזוי מצוה שהרי לובשו כדרך שלובש שאר בגדים (מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל).

כג) אין ראוי לנסוע ביודעין למקום שאין בו מנין לתפילה, אלא אם כן נוסע לצרכי בריאות, פרנסה או מצוה (מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל, וראה בס' שלהי דקייטא בהרחבה).

כד) השוהה זמן קצר במקום מסוים כגון לנופש יתכן שאין צריך לקבוע לו מקום לתפילתו (שמעתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ועי' שלהי דקייטא).

כה) עדיף להתפלל בנחת במנין במקום שאינו בית כנסת מאשר במרוצה במנין בבית כנסת (שמעתי ממו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א).

כז) קריאת התורה היא חובת צבור והמתפלל ביחידות אינו צריך מעיקר הדין לטרוח ולילך לשמוע קריאת התורה, וכן הורה החזו"א. ומ"מ ראוי לכל אחד להשתתף עם הצבור בקריאת התורה (שמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי).

כח) עיין רמ"א או"ח תק"ס באופני איסור שמיעת כלי שיר והסתפקתי האם במחנות קיץ וכדו' שמעוררים בבוקר את החניכים ע"י מנגינות הנשמעות במערכת כריזה ועושים כן משום שרעש המנגינות מעורר ביותר,

ולא משום המנגינות והשירה, וא"כ אפשר ואין בזה איסור שמיעת כלי שיר כדרך בני מלכים, וכ' לי הגר"ח קניבסקי שאכן ואולי אפשר כדברינו.

(כט) אין לאדם לקבוע עצמו סתם לשמוע זמרה כגון בערבי שירה וכיוצ"ב, שאין הדבר פשוט כלל להיתר ולבני תורה המדקדקים במצוות ראוי לחוש שלא לשמוע קלטות שירים אם לא בשמחה של מצוה (מ"ן הגרש"ז אורבך זצ"ל, ועי' שלהי דקייטא בהרחבה).

(ל) הנוסע בתחבורה ציבורית ויושבות כנגדו נשים שאינן לבושות כראוי, לא ידבר בד"ת אלא יהרהר בלבד או יעיין בספר בלא להוציא הדברים בפיו (מ"ן הגרש"ז אורבך זצ"ל).

(לא) בדין פושט הציצית בזמן שהותו בים על מנת לשוב וללובשה לאחר הרחצה, סיפר מ"ן הגר"א"ל שטינמן שהחזו"א זצ"ל פשט את טליתו אחר תפילת מוסף ביום הכפורים ולאחר שעתיים ומחצה התעטף שוב ולא בירך עליה, מספק שמא לא חשוב עדיין לזמן מרובה שיש לברך עליו כשפושט טליתו ע"מ להשיבה (ועיין בשלהי דקייטא עמוד רס"א).

(לב) כשמנו חז"ל את יורדי הים בין אלו הצריכים לברך ברכת הגומל, תיקנו כן להנכנס לתוכי הים ממש, ומשא"כ השוחה בקרבת החוף שאינו מברך. אולם שאירע מקרה של כמעט טביעה בתוכי המים בודאי שעליו לברך (הגר"ש אלישיב).

(לג) מספק אין לברך ברכת "עושה מעשה בראשית על ים המלח", אף שבמסכת בבא בתרא (עד, ב) נאמר שימה של סדום מקיף את ארץ ישראל, ומשמע שיסודו מזמן בריאת העולם, דמ"מ מכלל ספק לא נפקא, ואפשר שים המלח נוצר לאחר מכן וכמו"כ אין ליטול מים אחרונים ממי ים המלח דהו מלח סדומית (הגר"ש אלישיב).

(לד) מותר לצלם שמש לאחר שהתחילה שקיעתה משום שכך אינו מצלם צורת שמש שלמה (הגר"נ קרליץ שליט"א. ועיין בשלהי דקייטא עמוד רצ"ו).